

causa. Addit Genebrardus hanc esse turrim, de qua ait Micheas, cap. iv, vers. 8: « Et tu turris gregis nebulosa filiae Sion usque ad veniet » Dominus: sed quemam sit illa ibidem dixi.

Hinc ergo turri comparat collum sponsae, quia illius adinstar erat procerum, rotundum, robustum et validum; forte etiam turris haec colli speciem referebat, nam arcu Sion suberat, seu collum capiti; civitati vero Jerusalem, quae filia Sion dicitur, eminebat, seu collum ceteris membris sibi subjectis; unde S. Ambrosius in *Psalm.* cxxi, octon. 4, vers. 7: « Condidit turrim illam David, et super murorum edificavit excelsa, ut subsidio pariter et decori sit: subsidio, quia hostem praevideit et expellit; decori, quia non solum inter humilia, sed etiam inter excelsa supereminet. » Quare minus praecise R. Salomon, Luysius, Solomajor, Delius et alii per *collum* accipiunt totam corporis sponsae staturam erectam, q. d. Sicut turris David praestat ceteris turribus, sic tu, o sponsa, ceteras feminas proceras et pulchras statura transcendis.

Pro *collum propugnaculis*, hebraice est לְרִיבֹתַי *le-taipijoth*, quod varii varie vertunt: primo, Septuaginta et eos secutus Syrus et Arabicus nomen hebraicum quasi proprium loci retinentes, vertunt, in *Taipijoth*. Septuaginta sequitur S. Ambrosius in *Psalm.* cxxi, serm. 4.

Secundo, R. Salomon et Aben-Ezra, *taipijoth* derivantes ab אָרָץ *aloph*, quod in Piel significat docere, vertunt, *doctrinam et monumenta*, eo quod turris illa, seu pharus navigantibus portum, viam transeuntibus in urbem ostenderet; hinc Tigurina vertit, *ad usum dirigendi homines*, sic enim Ecclesia indicat fidelibus iter in caelum, uti explicat Vatablus; aut quod insigni opere arteque constructa, doceret modum turris arcisque construendae, ejusque ideam et formam intuitibus exhiberet; aut quod in ea essent monumenta eorum qui heroicum quid perpessus, uti testatur Philo *Legatione ad Caicum*.

Tertio, Marimus in Lexico *taipijoth* derivat a תֵּל *tel*, et פִּיּוּת *pijuth*, id est, *cumulus vel aceruos orum*, quod est plurale ab os, oris: significat ergo edificia maxima ex lapidibus excisis eo modo fabricata, quod vulgo italice dicitur, *fatti a diamanti*, id est *figura adamantina*, quae est, ut lapides quadrentur eo modo, ut in aciem et conum desinant, itaque talibus tormentorum non pateant, sed eos lateri inter eludant et respiciant, qualia sunt fundamentum Palatii S. Marci Venetis, et Palatium Cardinalis Estensis Ferrariae.

Quarto, alii apud Pagninum *taipijoth* interpretantur *lapides turris*, excisis ad similitudinem oris.

Quinto, Quinqvarboreus *taipijoth* dictum putat, quasi מִית לְרִיבֹתַי *lililoth-pijuth*, id est *ad suspendendum ora*, id est *excis gladioorum*, pula ipsos gladios, quasi fuerint in turri eminentes unci, ex quibus penderent gladii, juxta id quod sequitur:

« Mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium; » atque haec etiam *propugnacula*, ut vertit Noster, nuncupari possunt.

Sexto et optime, Noster vertit, *collum propugnaculis*, nam et Aquila vertit ei: ἀνάξου, id est in *propugnacula, pinnas, seu fastigia*; et Symmachus vertit, ei: ὄρη, id est in *altitudines*, ait Theodoretus: pinnae enim turrim muniant, ac oris formam exhibent. Alii apud Pagninum *taipijoth* derivant a תֵּל *tel*, id est *forte, elevatum, altum*, et פִּיּוּת *pijuth*, id est *orium*; quod recte convenit pinnis, inter quas medii hiatus, vel fissurae quasi ora interjaeant. Alii per *ora* intelligunt duas voragine, inter quas sita erat turris David, ut dixi ex Adrichomio. Accedit Nyssenus, *homil.* 7, qui hebraicum *taipijoth*, quod retinet Septuaginta, interpretatur *propugnacula*, sive haec pinnae fuerint, sive muri, sive quid aliud.

Pro *mille clypei*, ut habent Hebraea, S. Ambrosius in *Psalm.* cxxi, serm. 4, legit *mille ostia*; sed videtur mendosum habuisse codicem, ac legisse מֵצָה, id est *ostia*, cum Septuaginta legant ὄρη, id est *scuta*, quae sic dicta sunt, quod lata sint et similia ostiis. Porro clypeus insigne est bellicae fortitudinis; unde clypeo Agamemnonis, teste Pausania, insculptus erat leo cum hoc lemmate:

Terror hic est hominum, quique hunc gerit, est Agamemnon.

Pro *armatura* hebraice est שִׁלְטוֹן *scilte*, quod alibi Noster et alii vertunt, *pellam vel scutum*; unde et germanicum *scilt* idem est quod *scutum*. Quia tamen hic processit clypeus, melius vertit Noster *armatura*: nam et Septuaginta vertunt *ἄρματα*, id est *jacula*, vel *missilia*, hisce enim milites שִׁלְטוֹן *scaloti*, id est *dominantur* hostibus; Syrus vero vertit, *omnes principes potentes*: a שִׁלְטוֹן *scaloti* enim, id est *dominant*, dicti sunt *sultani*, id est principes *late dominantes*.

PRIMUM SENSUS

ADEQUATUS,

De Christo et Ecclesia.

Salomon, cap. i, vers. 10, collum sponsae comparavit monilibus; unde ibi per *collum* notavit obedientiam Ecclesiae; hic vero collum comparat turri Davidi speciosae aequae ac minute: quocirca hic per *collum*, inquit Tielemannus, notat Ecclesiam, qua et tyrannis et hereticis et persecutoribus omnibus fortissime restitit, imo omnes superavit et subjugavit: robur enim bonum, eorum et animalium consistit in cervice et collo. Collum ergo symbolum est roboris, item confidentiae, animositatis et audaciae; unde illud *Psalm.* cxxviii, 4: « Dominus justus concidit cervicem peccatorum. » E. יְהוָה יִצְרֵא לָנוּ. iii, 6: « Filiae Sion ambulate per

extento collo. » Et illud Horatii, *epistola* 13:

Indomitae cervicis ferus.

Et illud Hieronimi, *De Natura deorum*: « Impositi in cervicibus nostris sempiternum dominium: » ita Philo Carpathius et ex eo Delrio; *Collum*, inquit, Ecclesiae est *columna fidei*, quae Ecclesiam Christo capiti conjungit: haec similis est turri David, ex qua pendent plurimi clypei, et arma, quae illam ornant et decorant, uti collum ornant torques et mollia. Hinc Apostolus, II *Timoth.* iii, 15, Ecclesiam vocat *columnam et firmamentum veritatis*: » columna enim similis est turri, imo subinde revera est turris, quales Romae sunt columnae Trajani et Antonini imperatorum: haec enim tam lato sunt, ut sex viri vix brachiis eas amplecti valeant, atque interius concavae sunt, adeoque amplae, ut per cochleam et gradus, velut in turri, ab imo in summum scandatur.

Rursum per *collum et turrim* notantur presules, doctores, pontifices (qui vocantur *episcopi*, id est *speculatores et turribus*), qui semper in bello sunt pro defensione S. Ecclesiae pugnantes, ait Cassiodorus, ac praesertim Pontifex romanus Christi vicarius, quia sicut collum medium est inter caput et membra illa capiti connectens, atque sicut caput per collum spiritus et vitam in membra inluit, cibumque in stomachum trajicit: sic Pontifex medius quae est inter Christum et ceteros fideles; ac Christus seu caput, per Pontificem eum collum, suam doctrinam, regimen, robur et spiritum in fideles derivat, illos sibi connectens. Hoc est quod Christus S. Petro ejusque successoribus promisit, *Matth.* xvi, 18: « Tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam, et porta inferi non prevalebunt ad versus eam. Et tibi dabo claves regni caelorum. » et, *Luc.* xxi, 32: « Ego rogaris pro te ut non deficiat fides tua: et tu aliquando conversus et iurura frater tuus. » Hinc et S. Paulus *Galat.* ii, 9, S. Petrum, Jacobum et Joannem velut apostolos et presides vocat *columnas Ecclesiae*. In 1^a ergo est *taipijoth*, id est *vera doctrina*, monumenta praecise fidei, summae potestatis sublimitas, et suspensio orum, quia ab iis fideles caeteri pendent, et hiant quasi ore cibum animae spiritali expectant. Invicta ergo fides Ecclesiae nititur invicta fide S. Petri, et successorum ejus romanorum pontificum, qui proinde semper illibati in orthodoxa fide a Christo luensque perstiterunt, atque omnes haereses Arian, Macedonij, Eutychetis, Pelagij, Priscilliani, Lutheri, Calvinij, etc., damnavant et profligarunt, quin et tam erecta cervicis restiterunt Neroni, Decio, Diocletiano, ceterisque tyrannis, ut eam sibi recidi maluerint, quam fidem Christi non predicare, sed perdere aut prodece, unde primi pontifices a S. Petro usque ad S. sylvestrum, per trecentos annos pene omnes fuere martyres. Quocirca noster Alcazar in *Allusion. ad Apoc.* iii, 11, ubi totum hoc cap. iv Cantici ex-

plicit de laudibus Ecclesiae romanae antiquae, per *turrim, clypeos et propugnacula*, censet denotari martyrum victoriam, et ministrorum evangelij admirabilem in persecutoribus sanctitatem. Audi S. Gregorium, qui haec de predicatoribus accipit: nam et pontifices praecones sunt evangelij, illudque vel per se, vel per sacerdotes a subordinatos et missos, ubique predicant et propagant: « Bene sicut turris David collum sanctae Ecclesiae dicitur, quia sancti predicatorum procul venientes hostes sanctae Ecclesiae speculantur, et fortiter resistunt, si quid in Ecclesia ledere conantur, et libere terrena despicientes, caelestia contemplantur. *Collum* ergo propter hostium speculationem, *turris* vero dicuntur propter fortitudinem, et propter excelsam caelestium gaudiorum contemplationem. » Deinde caetera ita ex ordine prosequitur: « Quae turris recte David esse dicitur, quia David *manu fortis* interpretatur, per quod Christus significatur, cujus est quicquid forte et excelsum operari. De qua subditur: Quae edificata est cum propugnaculis: mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium. *Cum propugnaculis* turris David edificata dicitur, quia sancti predicatorum contra adversarios homines, si necesse sit, miraculis armantur. Contra vicia autem se *clypeis* muniant, quia ne spiritibus hostibus succumbant, virtutibus sese defendunt. In quibus *omnis armatura fortium* pendet, quia quisquis hostium caecis fortiter resistere vult, in eis exempla videt, quibus armatus, hostes struere valet superare. *Mille* autem hic pro perfectione ponitur, quia in millennario numero omnes numero perfecti complentur. » Sedes ergo apostolica est quasi pharus Ecclesiae, ut ex ea navigantes in hoc vitae pelago veram Ecclesiam, quae suos fideles ad Deum et felicitatem ducit, agnoscat; *propugnacula* ejus, item *clypei*, et omnium armorum *penonija*, sunt divinae Scripturae, ait Theodoretus, Cassiodorus, Beda et alii: item traditiones apostolorum et successorum, decreta Conciliorum, Patrum testimonij et exempla, consensus omnium saeculorum, doctrinae puritas et stabilitas, caeteraque argumenta, quae B. Iulianus multaque alii pro autoritate Pontificis et nobis Ecclesiae afferunt.

Nonnulli per *mille clypeos* accipiunt multorum angelorum praesidium et tutelam, qui Pontificem et Ecclesiam tueantur, item omnia divina defensionis praesidia, ait Cassiodorus, item sanctorum exempla, in super cruce Christi, ait Aponius. Quare sicut collum ornatur capiti, ab eoque omne suum robur haurit, sic praefatus et pontifex inhæret Christo, illicque familiaris sit per orationem, ut ab eo praudentiam et vires docendi hauriat: nam ut ait Paulus, *Hebr.* v, 1: « Omnis pontifex ex hominibus sumptus, pro hominibus constituitur in his quae sunt ad Deum. » Et Moyses, *Deut.* v, 5: « Ego sequer et medius fui inter Dominum et vos in tempore illo, ut annuntiare

50
 verba ejus: simulis enim ignem, et non ascenditis in montem. » Quocirca Moyses in duobus adibat tabernaculum, et Deum consulabat, et ab eo quid agendum esset edocebatur.

Audi S. Gregorium, II part. *Pastor*, cap. v: « Sit rector singulari compassione proximus, præ cunctis contemptatione suspensus, ut et per pietatis viscera in se infirmitatem cæterorum transferat, et per speculationis altitudinem semetipsum quoque invisibilis appetendo transcendat, ne aut alta petens proximorum infirma despiciat, aut infirmis proximorum congruens appetere alta derelinquat. » Et cap. vi: « Sit rector bene agentibus per humilitatem socius, contra delinquentium vitia per zelum justitie erectus; ut et bonis in nullo se præferat, et cum pravorum culpa exigit, potestatem prolixius sui prioratus agnoscat; quantum et honore suppresso æqualem se subditis bene viventibus deputat, et erga perversos jura rectitudinis exercere non formidet. » Ita per *collum* et *turrim David* presules et doctores Ecclesie intelligunt Cassiodorus, S. Gregorius Nyssenus, Philo, Psellus, Beda, Apollonius, Anselmus et Richardus de S. Victore. Ilinc et Chaldaeus verus, et qui princeps scholæ, qui erat magister tuus fortis in justitia, et magister operum bonorum, sicut David rex Israel, et per verbum oris ejus edificatum est servatum, et in doctrina legis, in qua laborabat, confidebat populus domus Israel, et vincebat in bello, quasi essent tenentes manibus suis omnia generum armorum fortium.

Porro Nyssenus exemplum dat S. Paulum: « Tale collum, inquit, erat Paulus, qui portavit quidem nomen Romani, factus Domino vas electionis, et ei a Deo accurate adaptatum fuit caput, ut et quocumque diceret, non amplius esset ipse loquens, sed caput ejus loqueretur, prout indicavit Corinthiis, Christum esse qui in se loquebatur, et qui Spiritu verbum dirigebat veritatis. In divinis illis eloquiis omnino dulces fiebant necesse, ut qui per se totum nutrire corpus divini illis documentis. »

Symbolus, Iustus Orgelmannus et S. Gregorius, homil. 47 in *Ezech.*, per *turrim David* accipit S. Scripturam, ex qua petitur armorum panoplia ad debellandos omnes errores et pravos mores.

SECUNDUS SENSUS

PARTIALIS,

De Christo et anima sancta.

Primo, collum mysticum anime sancte est oratio, ita Theodoratus et tres Anonymi apud Theodoretum, id quæ apposite, primo, quia sicut collum erigitur in altum; sic oratio mentem a terra sustollit ad Deum in cælum; in ea ergo est *talpitiost*, id est suspensio oris et mentis, sive animi sublimitas et elevatio in Deum. Secundo, sicut per collum spiritus attrahitur ad interiora refrigeranda et roboranda, sic per orationem attrahimus spi-

ritum Dei, qui astus concupiscentiæ refrigerat, mentemque animat et corroboret: unde Psaltes, *Psalms*, cxviii, vers. 131: « Os meum aperit, et atraxi spiritum: quia mandata tua desiderabam. » Tertio, sicut turris urbem communit, sic oratio animam; et sicut turris vallatur propugnaculis, clypeis et armis tam defensivis quam offensivis, sic orationis propugnacula sunt virtutes, quæ illam timentur et hosti velius infligunt, quales sunt constantia et fortitudo; *clypei* vero sunt, quæ hostis jacula illesæ excipiunt et repellunt, quales est humilitas et patientia; denique in ea omnia est *armatura fortium*, id est omne armorum genus, puta omnis gratiarum et remediorum species, quas Deus orantibus suggerit, ut his roborati et fortes effecti, hostes quoslibet non tantum repellant, sed et propellant ac debellant. Quocirca Cassianus, Climachus, Sophronius et alii contra omnes tentationes carnis, mundi et demonum efficacissimum remedium esse orationem unanimiter et constanter docent. Vis exempli? accipe. Ex hac orationis turri Esther contra Assueri potentiam et edictum: ex hac inmoderata Assyriorum ducem Holofernem, et ex hac immemeri alii; ex hac tandem Christus ad dnum mortis certamen armatus processit. Hac mundi Machabei numero pauci, gloriosos de innumeris hostium copis victoria reportarunt, quam cum non dicuntur premisisse, gravem ab hostibus non dicuntur accepere; primum, I Mach. v, 33 ab Antiocho Eupatore; iterum ibidem, cap. ix, 18, ubi Judas Machabeus exstiterat. Ita Sanchez.

Secundo, S. Ambrosius in *Psalm.* cxviii, serm. 4, vers. 4, per *collum turrim* accipit animam sancte constantiam et celsitudinem: « Erecta, inquit, ad Deum cervix, et iugo Christi habilis, quæ nulla in terrarum illecebras inflexione curvetur, sicut Christi regalis est turris, cui jugum suum Nabuchodonosor non possit imponere: condidit enim turrim illam David ille manu fortis, et supra mirorum edificavit excelsam, ut subsidio pariter et decori sit: subsidio, quia hostem prævidit et repellit; decori, quia non solum inter humilia, sed etiam inter excelsa supereminet. Ita tamen subsidio vel decori, si habeat in se Verbi dogmata, velut quadam phalerarum monitione, habeat etiam jacula potentium prophetarum que adversus omnem extollentem se altitudinem leceris quibusdam fidei dirigitur. » Iluc accedit Theodoretus, qui per *collum turrim* accipit mentem, vel rationem, quæ excelsa et celsis contemplatur, cujus clypei et panoplia sunt prophete et apostoli. Et clarius tres Anonymi apud Theodoretum: « Sicut turris, inquit, David est anterior mentis tue, tum in actione, tum in contemplatione maxime præstantis ratio, quæ per virtutem divinis mandatis edificata est super propugnacula. Id est super adversarii tentationes; tollitur autem per solentiam in altitudinem contemplationis. David enim significat *trans* et

51
trans, et acer visus. » Id vero quod dictum: Quæ edificata est in *talpitiost*; Aquila quidem veritatis super propugnacula; Symmachus autem, in altitudine. Quapropter significatur sponte rationem actione quidem hostis consilia superare, contemplatione vero tolli ad veræ cognitionis sublimitatem.

Tertio, Joannes Carnelius per *collum* et *turrim* accipit charitatem. nam, primo, inquit, sicut collum excelsum est, sic charitas omnium virtutum celsissima est et in Deum erectissima. Secundo, sicut collum sustinet caput, illudque membris connectit, ita charitas Christum anime unit et vincit, adeo ut Christus cæterarum virtutum nexibus, nisi unius charitatis vinculo anime non alligetur. Tertio, sicut collum habet arteriam, per quam spiritus in viscera admittitur et influit, sic charitas habet gratiam, per quam spiritum ex cælo haurit et attrahit. Quarto, sicut collum habet fauces quibus cibus traicitur in stomachum, sic charitas mysticas pandit fauces: nam semper esurit nunquam laboris genus defœcat, sed ardua quæque velut ignis vehemens injecta ligna consumit. Quinto, collum humeris eminet, sique onera bajulat, sic charitas latos habet humeros, quibus mores difficiles proximorum, injurias, persecutiones, tribulationes, omniaque hujus vite onera fortiter sustentat et portat. Pari modo charitas similis est turri, sive aeri, tum ob celsitudinem, tum ob firmitatem ac robur: nam qui hanc incolunt aream, vim quamdam plane divinam adipiscuntur, qua sunt invictissimi, ut de se Paulus ingenue fatetur, dum ait, *Rom. viii*, 35, nec morte, nec vita, nec id genus aliis acerrimis hostibus se a charitate Dei posse divelli. Propugnacula sunt consilia evangelica, quæ ab his vigilantissime observantur, qui charitatis aream intam esse cupiunt: quippe obedientia, castitatis purpurtisque, et aliorum consiliorum cultores turrim davidicam apostolicis vestigiis insistentes optime custodiant, et ex his velut propugnaculis, hostem sæpissime auceant, sequæ reddunt formidabiles. Clypei charitatis sunt humilitas et patientia, quibus omnia adversa excipit et repellit; hæc enim ex charitate pendunt et quasi procedunt. Omnis armatura fortium, est cæterarum virtutum acies, quæ ex charitate manantes hominem efficiunt fortem et invictum, ut omnia superet et transcendat, ac ad beatam æternitatem victor triumphatorque consendat. Pro omni armatura hebraice est, *omnia scuta fortium*, q. d. Patientia multiplex et varia, quæ similis est scutis, est instar omnis armature, quæ omnium hostium tela excipimus ipsosque superamus. Denique in charitate est *talpitiost*, id est *amulus omni*, quia ipsa amorem suum in via velut ora partitur, scilicet in amore Dei, amorem proximi et amorem sui ipsius.

Quarto, Rupertus et Gisleirius per *collum turrim* accipiunt humilitatem et obedientiam, quæ primo, adeo sublimis est et excelsa, ut omnibus

sit conspicua, omniumque oculos ad se rapiat. Secundo, instar colli et turris undique rotunda est, id est perfecta, continua et perseverans usque ad mortem. Tertio, pariter recta est per nitiditatem sancte intentionis. Quarto, propugnacula obedientia sunt humilitas, mansuetudo et fides, quæ quis credit se Deo obedire, cum obedit superiori, atque per eum a Deo regi et dirigi Deus enim dixit, *Luc. x*, 16. « Qui vos audit, me audit. » Quinto, clypei et arma obedientia sunt invicta, nam obediens vincit omnes difficultates, tentationes, scrupulos, diffidentias: quia secure et hete in obedientia jussuque superioris sui, velut Dei interpretis conquiescit. Sexto, dicitur *turris David*, id est Christi, quia summam Christi obedientiam refert et imitatur: Christus enim « humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis, » *Philipp.* cap. ii, 8. Septimo, obediens est in *talpitiost*, id est in suspensione oris, quia totus pendet ab ore sui rectoris: quare, hoc cæcus videatur ut talpa, revera tamen oculus est, ut aquila.

TERTIUS SENSUS

PRINCIPALIS,

De Christo et B. Virgine.

Beata Virgo ab Ecclesia in *Litanis Lavretanis* vocatur et invocatur *turris davidica*. Eadem vocatur *collum* in corpore mystico Ecclesie: illius enim caput est Christus, *collum B. Virgo*, membra cæteri fideles. « *Collum*, inquit Hallgrinus, est cæterita sublimitatis ejus, et est sicut *turris David*, hoc est a Christo vero David fabricata, ut peccatoribus esset refugium et munimen. Propugnacula hujus turris sunt virtutes gratia, et prærogative, quibus peccatores protegit et inimicum expugnat. »

Plures causas et analogias colli et B. Virginis accunulat noster P. Pinellus, *De Laude B. Virginis*, cap. xvi, num. 8: Virgo sanctissima, inquit, in corpore Ecclesie *collum* dicitur, non tantum, quia ut loco, ita et dignitate Christo capiti est proxima, et reliquis membris eminent, illaque capiti necit; sed etiam, quia omnis vis sensitiva, atque motiva e capite ad corpus per collum transfunditur, et ita Dei misericordia per virginem ad nos derivatur; et melius quam per collum, quod vim trahendi minime habet, sed solum est viæ eorum que per ipsum mittuntur; cum tamen Deipara suis meritis et precibus Dei misericordiam nobis impetret, et ad nos attrahat. Et quemadmodum, quæ quid a membris ad caput transmittitur, id per collum transmitti debet; ita et nos per virginis manus mundissimas nos ipsos Christo offeramus, dicentes illi cum S. Bernardo: « Per te accessum habeamus ad filium, o benedicta inventrix gratiæ, genitrix vite, mater salutis, ut per te suscipiat nos, qui per te datus est nobis; » sicut collum est via respirationis, quæ animalis vitæ

conservatur: est via, qua eibus nutritioni et augmentationi animalis necessarius transmittitur: in collo est guttur ex præcipuis ad loquendum instrumentis: de collo mollitia et pretiosa quæque suspenduntur: matris collum filii ob timorem sive ob benevolentiam apprehendunt; quæ omnia mystice Virginis optime congruere perspicuum est.

Quocirca S. Bernardinus Senensis, l. 1, *Conclus.* 61, art. 2, cap. 1. «Plenitudo, inquit, gratiæ fuit in Christo, sicut in capite influente: in Maria vero, sicut in collo transfundente.» El Germanus in serm. *De Zona B. Virginis*: «Si tu, inquit, nos deserueris, quidnam de nobis fiet, o sanctissima Delpara, spiritus et vita christianorum? quomodo enim corpus nostrum vitalis signum operationalis habet respirationem, ita etiam sanctissimum tuum nomen, Virgo beatissima, quod in ora servorum tuorum versatur assidue in omni tempore, loco, et modo vite, lætitiæ et auxilii non solum est signum, sed ea etiam procurat et conciliat.» El S. Bernardus, serm. 3 in *Vigilia Nativitatis Domini*: «Nihil, ait, nos Deus voluit habere, quod per manus Mariæ non transiret:» idem, serm. *De Aqueductu*, dat causam, quia scilicet sic voluit Deus matrem honorari: «Alius, inquit, intemum, quanto devotiois affectu a nobis eam voluit honorari, qui totius boni plenitudinem posuit in Maria, ut proinde si quid spei in nobis est, si quid gratiæ, si quid salutis ab ea noverimus redundare, quæ ascendit delicatis affluens.» Et infra: «Votis omnibus Mariam hanc veneremur, quia sic est voluntas eius qui totum nos habere voluit per Mariam.»

Porro Rupertus per *turrim* accipit humilitatem B. Virginis, hæc enim illam exallavit instar turris pertingentis ad cælum et Deum, ut fieret mater Dei: «Tuum collum, inquit, nequaquam extentum fuit, sed est sicut turris David, id est sicut humilitas David, per quam ille coram Deo fortis, et contra homines stetit inexpugnabilis: ipse enim quasi tenerimus ligni vermiculus, qui et cum esset rex unctus dixit ad Saul, cum eum ille persequeretur: *Quem persequeris, rex Israel, quem persequeris? contra mortuum persequeris, et pulicem vivum.*» 1 *Reg.* cap. xxv, vs. 43. Turris ista edificata est cum propugnaculis, et mille olympi pendent ex ea, omnis armatura fortium, id est hæc eus tantam humilitatem cæteræ virtutes consequente sunt, maximeque fortitudo et sapientia: David sedens in cathedra sapientissimus est, quasi tenerimus ligni vermiculus, qui octingentos interfecit impetu uno. » Et post nonnulla: «Adde illud, quod maxime est, quia Verbi, ejus mysterium consecuta est, ut caneret humilitas patris tui David, Verbi, inquam, ejusdem substantiam concepit, et incarnatam peperit humilitas tua, o filia David.»

Porro Aponius per *turrim David* accipit Christum; per *propugnacula*, exempla virtutum, quæ Christus in vita edidit; per *mille olympos* et *omnem*

armaturam fortium, crucem Christi: «Nemo enim, inquit, est fortis, nisi is qui pro seuto crucis dominica tutus, mentis affecta protectus incedit.»

VERS. 5 ET 6. DEO UBERA TUA, SICUT DUO HINNULI CAPRÆ GEMELLI, QUI PASCUNTUR IN LILIIS, DONEC ASPIRET DIES, ET INCLINENTUR UBERA. VADAM AD MONTEM MYRRHE, ET AD COLLEM THORIS.

DEO UBERA TUA, SICUT DUO HINNULI CAPRÆ GEMELLI, QUI PASCUNTUR IN LILIIS (id est inter lilia, que in campis nascuntur, quale est *lilium convallium*, de quo cap. II, vers. 1), DONEC ASPIRET DIES, ET INCLINENTUR UBERA. — Pro in *liliis* Symmachus vertit, in *foribus*: hinnuli enim sive capreoli petulci et condescens in candenti liliis campo, floribus pascuntur.

«Incorrupte, inquit Hortolanus, beneque habite puellæ uberum pulchritudinem et laudes, in his maxime consistere affirmant acuti forarum spectatores: nimirum quod parva sint, rotunda, solida, nec diffidentia, sed contracta, comparia, nitida et succulenta. Atque ex his omnibus notis hoc loco sponsæ laudantur ubera, per eorum assimilationem ad gemellos capræ hinnulos, electa carpentes pascua: hinnuli namque capræ sua parvitate placent, præsertim quum se colligunt, et in orbem contracti erumpere velle videntur, et exsiliare; placent et inde plurimum, quum non macilentis sunt, strigosi aut lutulenti, sed nitidi et succulenti. Tales vero sunt, qui in pratis floridis, minimeque paludosis inter lilia ibidem crescentia sua carpunt pascua, placent denique in gemellis, quod uno partu editi compares sunt, et quam similissimi.»

Adde hinnulos suavis esse coloris, æque ac odoris, præsertim dum pascuntur inter lilia odorata, ac sua specie, manditie, agilitate et subsultu festivos, amabiles et gratiosos apparere, qualia pariter sunt ubera sponsæ. Insuper noster Delrio, Sanchez et Luysius parabolam hanc, quæ prima fronte remota et inconcinna videtur, ita decore concinnant, ut ubera sponsæ comparentur capitibus hinnulorum, quæ liliis eminant: hæc enim capita sua parvitate, rotunditate et candore similia sunt uberibus; ora autem eorum modica et subrubentia referunt papillam uberum. Non minus concinne Romæ vir religiosus et solers, hanc adaptationem mihi suggestit, scilicet uberibus sponsæ hic comparari non tam capita hinnulorum, quam partem dorsi posteriorem; hæc enim rotunde arcuatur et eminet instar uberum, cum hinnuli demisso capite pascuntur inter lilia; lilia enim caput eorum tegunt et abscondunt dorso eminentem, ut sensus sit, q. d. Duo ubera tua, o sponsa, sunt candida, modica, rotunda, turgida et speciosa instar hinnulorum duorum, qui cum inter lilia pascuntur, caputque ad germina demittunt, sola parte posteriore prominent et exstant: hæc enim eorum pars pariter candida est modica, rotunda, turgida et speciosa.

Denique nonnulli apud Thielmannum censent esse hypallagen, ac per eam non tam ubera sponsæ comparari hinnulis, quam uberibus capræ quæ sugunt hinnuli; sic ergo verba esse exponenda et adaptanda, q. d. Duo ubera tua sunt sicut duo ubera capræ lactantia duos hinnulos gemellos, qui pascuntur in liliis: ubera enim capræ, æque ac sponsæ, sunt succulenta et lacte distenta. Vel hoc modo: Duo ubera tua sunt, ac si duo hinnuli gemelli capræ unius duobus lactentur uberibus, qui etiam pascuntur in liliis. Atque ita per *duos hinnulos* intelligunt duos populos, scilicet Judæos et gentiles, qui ambo quasi unius capræ, id est Ecclesiæ gemelli, eodem fonte baptismatis regenerati, ejusdem uberibus lactantur, uti intelligunt S. Gregorius, Philo, Aponius, Justus et Anselmus: Hebræi enim in loquendo simplices sunt et concisi, ac nonnulla subaudienda et adaptanda auditori relinquunt: sic vers. 1 dixit: «Capilli tui sicut greges caprarum,» id est capilli tui similes sunt capillis gregum caprarum; et vers. 2: «Dentes tui sicut greges tonsarum,» id est dentes tui tales sunt, quales habent greges tonsarum. Simili plane modo hic exponas: «Duo ubera tua sicut duo hinnuli capræ gemelli,» id est duo ubera tua sunt talia, qualia in capræ habent et sugunt duo hinnuli ejus gemelli: optissime enim ubera sponsæ comparantur uberibus capræ lactantibus hinnulos, nam hinnuli ipsi non habent ubera, neque lactant, sed lactantur; sicut ergo capræ lactat hinnulos, sic Ecclesia lactat Judæos et gentes.

Porro rabbinus per *duo ubera et hinnulos gemellos* intelligunt Moysen et fratrem ejus Aarone, qui Israelæm lactarunt et rexerunt; unde Chalæus vertit: «Duo salutores tui, qui te salvaturi sunt, similes sunt Moysi et Aaron filiis Jochabed, qui comparati sunt duobus hinnulis gemellis capræ, et pascabant populum Israel per merita sua, quadraginta annis in deserto, manna, et avibus pinguis, et aqua putei Miriam.» R. Salomon vero per *duo ubera* accipit duas tabulas Decalogi, a Deo datas Moysi ad docendum populum.

Denique noster Alcazar in *Allusion. ad Apocalyp.* lib. III, primos hujus capitis versus ita ad litteras superficie explicat: vers. 1, in *oculis*, eorumdem velandi candorem, castitatemque commendat; in *crinibus*, quod sint bene promissi; vers. 2, in *dentibus* alacritatem et aviditatem mandandi; vers. 3, in *labiis* suadant, id est gratiam persuadendi inibi sessitantem; in *malis* verendum; vers. 4, in *torquato collo*, erecta obedientiæ trophæa; vers. 5, in *uberibus*, incessabilem alendi vim.

PRIMUS SENSUS

ADEQUATUS,

De Christo et Ecclesia.

Ubera notant fecunditatem, vim lactandi, et

beneficentiam Ecclesiæ, uti dixi, cap. I, vers. 4: femine enim ubera non dant lac, nisi post partum; notat ergo Ecclesiam, Spiritu Dei pregnantem, multos parere et lactare filios Christo. Porro, sicut per *collum* pontificis, sicut per aqua collo subjecta, denotat sacerdotes et diaconos, inquit Hortolanus, pontificibus subditos: sacerdotes enim lactant populum, missas celebrando, Eucharistiam distribuendo, confessiones excipiendo, instruendo, et hortando ad omne bonum. Diaconi pariter lactant plebem duplici ubere, honorum scilicet temporalium et spiritualium: diaconi enim ab apostolis ordinati sunt, *Actor.* vi, 5, ut præesent distributioni elemosynarum, ac apostolis et sacerdotibus subserviret; hinc romana Ecclesiæ olim distributa erat in varias diaconias, quibus singulis præerat diaconi singuli, qui pauperibus suæ diaconiæ elemosynas distribuerebant, ut patet ex epistolis pluribus S. Gregorii. Rursum diaconi absente sacerdote baptizant, Eucharistiam ministrant, et prædicant verbum Dei, uti fecere S. Stephanus et S. Vincentius; idque statuit Concilium Nicenum, cap. iv, et Vasense II, cap. ii, et S. Gregorius, lib. IV, epist. 88. Diaconis pariter ex officio competit sollemnis recitatio vel decantatio evangelii, oratio cum pontifice, cura pacis et silentii in Ecclesia, ut ait S. Clemens, lib. II *Constit.* cap. LXI.

Et ergo similes sunt *hinnulis*, qui pascuntur inter lilia, quia ætate et virtute florentes, puritate et castitate præeminent, et inter virgines sanctoque degunt, quorum virtutibus et exemplis pascuntur; unde diaconatus ex institutione apostolorum annexa est continentia et calibatus, uti docet Concilium Carthaginiense, II, cap. II, et S. Leo, *epist.* 95: vide dicta, *Actor.* vi, 1. Quocirca diaconi olim in Ecclesia et vita, et doctrina, et martyrio fuere illustrissimi, nec cessare pontificibus: tales fuere S. Stephanus, S. Laurentius, S. Vincentius, S. Sisinus, S. Cyriacus, S. Largus, S. Smaragdus, alique plurimi, qui quasi angeli celestis conversatione et fervore toti Ecclesiæ præfulserunt, plurimosque ad Christi fidem converterunt, in eaque fuerunt et aluerunt. Ubera igitur Ecclesiæ hinnulis gemellis similia sunt diaconi, cum de se humiliter sentiant, ait Hortolanus, neque in arcum contrahant, omnium ministri et alumni, nullo luxu diffidentes, collecti et quasi in orbem contracti, actiosi tamen, et ad beneficentiam oppido quam propensi, cum celestium caprearum filii, sua parvitate et beneficentiæ studio placent plurimum. Pura præterea, et omnis puritatis exemplis florentia sacra Scripturæ præta, ac supersubstantialem meam escam (Eucharistiam) summa cum munditia depascentes, cælesti replentur succo: pascue cum sint fide ac moribus, et inter se quam similissimi (quippe quorum sit cor unum et anima una) gemelli videntur, et uno fidei partu editi. Aspectu jucundi sunt, scilicet et gratiosi, propter geminum

omnis suum, pro duobus pulcherrimis uberibus tibi dati. Hæc itaque sunt formosissima tua ubera, parva, rotunda, contracta, parva, nitida, et quibus tuos alumnos abunde alis succulenta, itque omnibus numeris absoluta; idque « donec aspiret dies » beatæ æternitatis, « et inclinentur umbrae » hujus mortalitatis: nam usque ad finem mundi durabit hic hierarchicus sacerdotum et diaconorum ordo.

Huc accedunt nulli Patres, qui per duo ubera accipiunt Vetus et Novum Testamentum, hisce enim legendis, citandis et explicandis vacant, ac fideles pascunt sacerdotes et diaconi: fideles, inquam, gemellos, id est Iudeos et gentiles: ita Aponius, Philo, Iustus Orgetitanus et Anselmus, ac S. Gregorius, lib. XXIV *Moral.* cap. x.

Porro S. Gregorius hoc loco, pluresque alii omnia hæc corporis membra hucusque recitata, attribuant Ecclesie doctoribus et predicatoribus, sed ob diversas rationes et respectus, scilicet, ut idem dicantur oculi Ecclesie, quia occulta vident; dentes, quia improbos corripunt, et castigationis dente confectos in corpus Ecclesie ingerunt: colum, quia vitalem gratiæ spiritum, et spiritales cibos relinquo corpori subministraunt; ubera, quia lac parvulis in Christo exhibent. Verumtamen melius alii ista in varios Ecclesie ordines, status et gradus distribuunt: omnes enim hi faciunt deus et complementum Ecclesie; unde omnes hic describere voluit Spiritus Sanctus. Per *capillos* ergo representantur religiosi, per *dentes* doctores, per *labia* cocinea predicatores et martyres, per *genas* virgines, per *collum* pontifices, per *ubera* sacerdotes et diaconi, ut dixi. Igitur per *ubera* notari doctores (quales in populo sunt sacerdotes et diaconi) censent Cassiodorus, S. Gregorius Nyssenus, Theodoretus, Philo, Beda, Aponius, Anselmus: hi enim lacte doctrinæ pascunt populum; unde instar caprea acutissime vident, inquit Nyssenus et Theodoretus, et ad alta conscendunt, ac sicut *hinnuli* magis ramos fruticum, quam herbas terræ, id est magis divinas Scripturas, quam humanas scientias depascunt, inquit Aponius: suntque *gemelli*, quia concordēs in doctrina et predicatione, ait S. Gregorius.

Symbolice Pellus: Duo ubera, inquit, sunt nguis et aqua, que ex latere Christi in cruce rofluxerunt, ex quibus animæ fidelium alimam et salutem hauriunt.

SECUNDUS SENSUS

PARTIALIS,

De Christo et anima sancta.

Duo ubera animæ sancte sunt gemina charitas, et scilicet et proximi; hisce enim et se et alios cat et pascit: ita Philo Carpathius. Talis fuit

S. Paulus, qui, flagrans zelo Dei et salutis animarum, omnibus ubera quasi materna exhibuit; unde Galatas scribens ait cap. IV, 19: « Filii mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis; » et Corinthiis, I *Epist.* II, 1: « Tanquam parvulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam: nondum enim poteratis. » Quocirca S. Ambrosius, *serm.* 68, Paulum nuncupat *Ecclesie nutritorem*, et ejus epistolas *Ecclesie ubera*, atque hujus rei symbolo asserit, caput ejus a cervice recisum pro sanguine lac fuisse, quod etiam testatur S. Chrysostomus, orat. in *Princip. Apost.* 3 sed audi S. Ambrosium: « Quid enim mirum, si abundat lacte nutritor Ecclesie? etc., cujus epistolæ tanquam ubera Ecclesiarum populos nutriunt ad salutem. »

Rursum, duo ubera charitatis sunt elemosyna et temporalis, que nutrit corpus, et spiritualis, que pascit animam. Audi Richardum de S. Victore: « Hæc ubera lacte replentur charitatis, quo juniores et teneriores reficiunt, et quasi matres lactant et alunt. Non habet hæc ubera anima adhuc carnalis, donec crescat in gratia, et sanguinem carnalitatis convertat in lac devotionis. Cum vero in gratia creverit et pietatem conceperit, tunc maler fit, lactat teneros, consolatur desolatos; contumelias pulsata, vel injurias affecta, patientie et compassionis lac fundit, non sanguinem carnalis commotionis: quia enim pietatis lacte replata est, dulcedinem exhibet, quam accipit, magis miseris se ledentis compatitur, quam injuria movetur. »

Subdit deinde carnalis et imperfectus, dum injuria afficiuntur, moveri ad iram et vindictam; perfectos ad misericordiam, quia hi habent ubera charitatis, quibus illi carent: « Si ubera habere tactus, id est injuria pulsatus, lac funderet. » De tali dicitur cap. VIII, 8: « Soror nostra parvula est, et ubera non habet. » Post nonnulla subjicit Richardus: « Duo *hinnuli* sunt activi et contemplativi qui utique ad lac gratiæ currere non cessant, et hoc desiderant, et ad perfectum semper tendunt, et superna petunt, semper se novos, semper incipientes, et insufficientes reputant, quia ad interiora se extendunt. » Et mox: « Apud se parvuli semper sunt, id est humiles, et ideo lac gratiæ querunt, ad hoc tendunt, hoc fugiunt; unde quia ad hoc lac indesinenter currunt, hoc percipiunt, et hoc reficiuntur, ac ita dulcedine hujus replentur, et ejus abundantia aliorum inopia supplere sufficiunt. » Et post nonnulla: « Hi autem pascentur inter lilia: per fœta, que nescit et odorem habent, munditiam bene viventium et odorem virtutum accipiunt. Inter que pascentur hi *gemelli*, quia in munditia bonorum, et bono odore conversantium delectantur. »

Vide S. Bernardum, *serm.* 40 in *Cantic.*, ubi docet hæc ubera charitatis lacte a Deo repleri in oratione et crebra meditatione.

TERTIUS SENSUS

PRINCIPALIS,

De Christo et B. Virgine.

Beata Virgo suis uberibus lactavit *HINNULUM* AVINUM, id est Christum qui gemellus est, ob geminam naturam divinam et humanam; unde *matris* illa in evangelio exclamabat, *Luc.* XI, 27: « Beatus venter, qui te portavit: et ubera, que suxisti: » eadem enim est *matris*, ex qua formatur proles in utero, et qua deinde in lac conversa alitur, ut docet Aristoteles, lib. IV *De Generat. anim.* cap. VII. Quare, cum B. Virgo supra naturam ex Spiritu Sancto conceperit et pepererit Christum, sequitur illam ejusdem virtute in uberibus lac accepisse, quo Christum pasceret; unde Ecclesia in *Festo Circumcisionis* canit: « Sola virgo lactabat ubere de celo pleno: » virgines enim naturaliter lac habere et dare nequeunt. Porro infans, qualis fuit Christus, et candore et statura et gratia similis est hinnulo; ubera vero Virginis comparantur hinnulo, quia Christus sugens ubera matris, prius eadem lacte et gratia replebat; unde ipse *tactens*, potius erat *lactans* matrem.

Rursum fertur per duo ubera, accipit virginitatem et secunditatem B. Virginis, utraque enim lactat pascente Ecclesiam inter lilia puritatis et castitatis. Addit deinde septem ornamenta angelica B. Virginis hucusque recensita, scilicet oculos columbinos, capillos caprarum, dentes tonsurarum, labia vitæ cocineæ, genas puniceas, collum turris davidicæ, ubera hinnulorum, opponi septem deformitatibus diabolicis, quibus fedantur filie hujus sæculi, que sunt altitudo oculorum, crispatio capillorum, voracitas dentium, incontinentia labiorum, irreverentia genarum, colli erectio nimia, contractio ubrum frequens injuria: hæc scilicet sunt septem demonia, que a Magdalenâ expulsi Christus, *Luc.* VIII, 2.

Insuper Richardus de S. Victore: « B. Virgo, inquit, habet duo ubera gemina dilectionis, lac fundamenta, quia reis impetrat veniam et justis gratiam: que ubera sunt sicut duo hinnuli capreae. Hinnulos hos intelligere possumus angelos et hominum animas ad regnum jam transiastas qui bene *hinnuli* dicuntur, quia montem celestis habitationis conscenderunt, et divinæ contemplationis dulcedine reficiuntur, sicut hinnuli et alia pecora solent, et lacte nutriuntur. Hi hinnuli gemelli sunt capreae, id est Christi, a quo pariter capiunt et sugunt lac geminæ dulcedinis, divinitatis scilicet et humanitatis: caprea enim est Christus, quia salit in montibus et transiit colles; et ita saltem dedit in uterum B. Virginis, et de hoc in mundum, et de mundo in colum, ubi pascit hinnulos istos celesti lacte. Itaque cum tam angeli quam sancte animæ pro peccatoribus solliciti sint, et eis tam meritis quam intercessione subveniant, credendum est B. Virgi-

nem tantum in hoc pascere, quantum utramque hanc creaturam, imo utraque potius judicatur, quia utraque per hanc reparatur, et angelorum ruina per hanc restaurata est, et humana natura reconciliata. » Et pluribus interjectis: « Hinnulorum velocitati comparatur, quia velociter occurrit ejus pietas, quam invocetur, et causas miserorum anticipat; hinnulis vero comparatur, quia dulcedinem bonitatis, quam impendit, ipsa desuper sugit. » Denique post nonnulla causam fontemque aperit: « Sicut enim, inquit, ubique fuerit corpus, ibi congregantur et aquilæ, *Math.* XXV, 28: ita ubiqueque fuerit miseria, tua et currit et succurrit misericordia. A Deo pietate replentur ubera tua, ut afflictijs miserie ne filia taeta, lac fundant misericordie, nec possis miseris scire, et non subvenire. Et quid mirum si misericordia affluis, que ipsam misericordiam peperisti? Carnalia in te Christus ubera suxit, ut per te nobis spiritualia fluerent: cum enim misericordiam lactasti, ab eadem misericordia ubera accipisti. »

DONEC ASPIRET DIES, ET INCLINENTUR UMBRAE.

Nonnulli cum rabbinis, Psello et Hortolano hæc referunt ad sequentia: « Vadam ad montem myrrhæ, » etc., idque commodo sensu, q. d. Interim, dum advesperascit, vadam ad montem myrrhæ, et ad collem thuris, » ut eorum umbra æque ac fragrantia me pascam et oblectem; hinc Chaldaeus more suo Judaizans sic verit: « Et omni tempore, quo populus domus Israel tenebat manibus suis artem patrum suorum justorum, fugiebant nocentes spiritus tenebrosiores, et matutini ac meridiani demones de medio eorum, eo quod majestas gloriæ Domini residet in domo sanctuarii, quo edificata est in monte Moriah, et omnes demones, et nocentes spiritus fugiebant ab odore incensi aromatatum. »

Verum melius Patres omnes hanc gnomen referunt ad id quod precessit, q. d. Hinnuli pascentur inter lilia, quamdum durat dies usque ad vesperam, quando cum matris pastu domum repetunt, juxta illud Virgilio:

He domum satire, venit hesperus, ille, capellæ.

Porro hanc sententiam exposui cap. II, vers. ultimo: quare hic iota non addam.

VADAM AD MONTEM MYRRHÆ, ET AD COLLEM THURIS.

Hebraice, *vadam mibî, q. d.* Ibo solus voluptatis et animi cansa: id dicit sponsus, ut sponsæ desiderium secum eundi impetret, illarumque dicit: *Vult et ego, sponso mihi, ire tecum: tu enim voluntas et voluptas, mea quoque est voluntas et voluptas; unde Syrus verit, vado, scilicet, o sponsa, admonem myrrhæ; et Arabicus, vadam cum eo.* Sunt verba non sponse, ut voluit nonnulli, sed sponsi, nam hic mox versu sequenti redit ad sponsæ laudes, quas hic obiter interrumpit inviando eam

ad montem myrrhæ et ad collem thuris, quem vesimile est fuisse hortum Salomonis iuxta Jerusalem, pulcherrimis et pretiosissimis myrrhæ, thuris, aliorumque aromatum fructibus, arboribusque ex Libano, Arabia, aliisque regionibus ad ductis consistit, qui proinde *sallus Libani* dicebatur, de quo III Reg. vii, 2. Hinc montes hi vocantur *aromatium*, cap. viii, vers. 14, et cap. vi, vers. 1: « Dilectus meus inquit, descendit in hortum suum ad areolam aromatum, ut pascator in hortis, et lilia colligat. »

PRIMUS SENSUS

ADEQUATUS,

De Christo et Ecclesia.

Primo laudat Christum sponsus Ecclesiam sponsam ab uberum fecunditate, id est a zelo animarum; nunc non ita illis intendat, ut se negligat, illam quasi ad se revocat, ut secum vadat ad *montem myrrhæ*, que gustu est amara, id est ad studium mortificationis; et ad *collem thuris*, id est ad studium orationis, ut per illa seipsam magis purificet, sanctificet, Deo uniat, ejusque spiritu repleat, quem deinde fructuosus in alios effundat. Hinc hebraicum *וַיֵּרָם* mor, id est *myrrhæ*, alludit ad montem Moriah, in quo immolatus est saec, et crucifixus est Christus, q. d. Eamus ad montem Calvarie, qui pars est montis Moriah, ibique crucem, clavos, lanceum, plagas, dolores, vulnera, injurias, probra, que pro te, o Ecclesia, o fidelis anima mea, perpressus sum, contemplantur, ut ex his discas similia pati pro me sponso tuo, teque dare studio mortificationis tam activæ et spontaneæ, quam passivæ et ab aliis illatæ; juxta hunc montem enim est collis thuris, crux enim et passio docet hominem orare, Deumque in afflictione invocare. Porro quis refugiat myrrham passionis, quam Christus sponte amplexus est: anima enim que sapit, querit Christum; ac non nisi in Calvaria et cruce, hoc est in myrrhæ mortificationis, et thure orationis eum invenit. Docet hic ergo Christus viam ad sanctitatem esse mortificationem et orationem, unamque alteri esse jungendam; mortificatio enim sine oratione est insipida et horrida, oratio sine mortificatione est sterilis et infructuosa; mortificatio igitur fulciatur oratione, et oratio conditur mortificatione: mortificatio domat et jugulat concupiscentias et passiones, puta cupidinem honoris, deliciarum, opum, commoçitatum; oratio vero mentem mortificatum sustollit ad Deum, ab eoque coelestes amores, sensus et spiritus haurit: quamobrem mortificatio est quasi myrrhæ, et sal putredinem concupiscentiarum e carne et mente nostra exsurgens, eamque desiccans et a corruptione conservans; oratio vero est velut thus illam per fumum et ignem Deo adolens, offerens et sacrificans. Ita Cassiodorus, Beda, Aponius, Philo, Justus Orgelitanus et alii.

Secundo, Nyssenus, Theodoretus, et tres Anonymi apud ipsum, Psellus et Rupertus per *montem myrrhæ* accipiunt passionem Christi, per *collem thuris* resurrectionem: imo Philo accipit Christum ipsum passum et resurgentem, nisi enim ita sponsam animat ad sponsi amorem et imitationem, atque ejus passio et resurrectio. Porro hæc Christus sponse considerata proponit non eminus, sed cominus, ut scilicet mente et contemplatione adeat ipsum montem Calvarie, ibique quasi presens presentem Christum pro se crucifixum oculis intueatur, parinde ac si rem ipsam olim actam, rursus eorum se peragi cerneat: hæc enim viva et effleax contemplatio Christi patientis et resurgentis mire amorem, quem omnemque virtutem excitat: « Si tamen compatimur, ut et conglorificemur, » ait Paulus, Rom. viii, 17. Audi Psellum: « Age tu mecum, qui crucifixus sum, crucifigere, ut magna item a Patre gloria mereat afficiare: sponte enim volo ego sane mortem oppetere, ut fidelibus diem salutis aspiam, et umbras disculiam impietatis; » venit ergo in montem myrrhæ, ubi ego mortalitatem exiit, ut inde pergas in collem thuris, ubi ego resurgens immortalitatem et gloriam indui. Audi et Theodoretum: « Quando adeo decora es, et amoris erga me vulnere sauciata, pro te mortem oppetam, et myrrhæ montem sponte conscendam; sed iterum surgam, et revertar ad collem thuris, ut per myrrham mortem significet, per thus autem divinitatem naturam. » Et post nonnulla: « Vadam, inquit, mihi ipsi (sic enim habent Septuaginta) ad montem myrrhæ, et ad collem thuris; utrumque enim libens facio, nulla vi, nulla coactus necessitate, nemo enim tollit animam a me, sed ego pono eam a me ipso, ut iterum sumam eam, Joan. cap. x, 17. » Querit deinde Theodoretus cur mortem vocarit *montem*, delatam vero *collem*, cum hæc longe major sit illa; ac respondet, quia *Deum mori* tam excelsum atque arcanum est, ut ab homine animo et cogitatione nequeat comprehendi. « Causam dant tres Anonymi: « Mortalitatatis enim, inquit, symbolum est myrrhæ, thus vero divinitatis: » corpora enim mortua conduntur myrrhæ, uti conditum est corpus Christi: thura vero adoleatur Deo, ad quem post resurrectionem reversus est Christus in celum, deo enim propria et essentialis est immortalitas et felicitas, adeoque illa representatur per thus, quod proprie datur Deo; unde cum in igne adoleat, totum per fumum evaporat, et ascendit in celum ad Deum. Rursum per resurrectionem a mundo agnita est Christi divinitas; unde illum credidit esse Deum, ac proinde illi quasi Deo vero thus obtulit, ait Rupertus.

SECUNDUS SENSUS

PARTIALIS,

De Christo et anima sancta.

Anima sancta fit sanctorum, dum vadit ad mon-

tem myrrhæ, id est cum Christum crucifixum coram contemplatur, et per mortificationem ac passionem pro Christo tolerantiam imitatur; ac ad *collem thuris*, id est cum orationis, devotionis et religionis incensum Deo offert. Audi S. Gregorium: « Quid per *montem myrrhæ*, nisi fortem altitudinem mortificationis in opere, et quid per *collem thuris* intelligimus, nisi altam humilitatem in oratione? Ad montem ergo myrrhæ, et ad collem thuris sponsus vadit, quia eos familiariter visitat, quos per mortificationem vitiorum ad alta proficere, et per mundas et humiles orationes suaviter redolere perspiciat. Iis quippe virtutibus sancta Ecclesia, vel unaqueque anima mundana efficitur; quia, dum per voluptatum mortificationem vitis relicta, et per sanctas orationes frequenter lacrymis abluatur, sordes lavat, ut sponso placeat, cui pulchra apparere conatur, cujus conatum ad effectum sponsus per gratiam suam ducit, opusque suum in sponsa benigne laudat et dicit: Tota pulchra es, amica mea; et macula non est in te. »

Mortificationem collocat in monte, quia ardua est et difficilis; orationem in colle, quia facilior et suavior. Rursum myrrham præponit thuri, quia mortificatio præior debet orationem, adeoque ipsa recta est via ad orationem sinceram, puram et ardentem, que mereatur a Deo exaudiri. Denique mortificatio est meritum doni, orationis, oratio mortificationis est premium.

Symbolice, S. Anselmus per *montem myrrhæ* accipit chorum martyrum, per *collem thuris*, chorum confessorum: omnes enim sancti vel martyres sunt, vel confessores. Dicit vero Christus *vadam*, cum singulos gratia sua visitat, et ad martyrium vel virtutes confessorum dignus excitat, idque « donec aspiet dies » beate eternitatis, « et inclinentur umbræ » mortalitatis: nam in celo myrrhæ et fel vertetur in saccharum et mel: thus vero fumosum in clarum visionis et amoris divini incensum. Ita B. Virgo stipata choris beatorum, cuidam sancte virginis apparuit, manu tenens B. Hyacinthum Polonum, ordinis Predicatorum, jam vita functum, eumque duens in celum suaviter coniebat: « Ibo ad montem myrrhæ, et ad collem Libani cum B. Hyacintho, » uti refert Leander Albertus in ejus *Vita* apud Suringium, die 16 vel 17 augusti. Porro ipso festo Assumptionis suæ B. Virgo eum assumpsit in celum.

TERTIUS SENSUS

PRINCIPALIS,

De Christo et B. Virgine.

Beata Virgo, Christum comitans ad crucem in montem Calvarie, dicebat: « Vadam ad montem myrrhæ, » ac deinde videns eum resurrexisse, conscendit « collem thuris, » incensum gratiarum actionis et jubili offerens Deo. Idem fecit per om-

nem deinceps vitam, assidue mente contemplans, et corpore obiens montem Calvarie et Oliveti, ubi Christus passus est, resurrexit et ascendit in celum. Rursum ipsa fuit vivum exemplar apostolis cæterisque fidelibus tam mortificationis quam orationis continuæ.

Denique pro thuris hebraice et græce est *Libani*, id est thuris candidi: *לבן Liban* enim est album, candidum; vel thuris, quod in monte Libano nascitur; unde Hugo Victorinus, tom. II, lib. *De Amore sponsi et sponse*, legit: « Ibo mihi ad montem myrrhæ et collem Libani, » sicque explicat: « Ibo, ait, mihi: » sibi vadit, quia singularis amor participem secreti non recipit. Sibi vadit, quia non vult sodalem itineris qui non patitur consortem amoris. Myrrhæ, que amara est ad gustandum et corpora mortuorum a putredine servat, significat mortificationem carnis. Libani, quod nomen interpretatur *candidatio*, significat munditiam carnis. Hæc ergo est via, per quam sponsus ad sponsam venit: motis myrrhæ et colli Libani, quia primum per abstinentiam concupiscentiam carnis occidit, deinde per munditiam cordis ignorantiam mentis abstergit.

Quæres, cur dicatur *ad collem thuris*, non ad *montem thuris*, uti dicitur *ad montem myrrhæ*. Resp. quoad corticem literæ videtur in horto Salomonis fuisse collem thuris vicinus monti myrrhæ, id enim verba hæc innuunt: quoad mellitum vero primo, juxta montem myrrhæ, id est Calvarie ubi crucifixus est Christus, erat collis thuris, id est hortus altus Josephi ab Arimathæa, in quo sepultus est Christus, indeque tertio die gloriosus resurrexit: hic enim hortus a loco crucifixionis Christi paucis passibus distat, uti testantur illi qui Hierosolymis fuerunt et viderunt: myrrhæ enim Christi passionem, thus resurrectionem denotat, uti dixi. Secundo, mons myrrhæ est mons Calvarie cui adjaacet et nonnihil supereminet collis thuris, id est Sion, in quo Salomon edificavit templum: hic enim dicitur *thuris*, quia in eo thura, orationes et sacrificia offerebantur Deo. Mons enim Calvarie et mons Sion sunt quasi duo colles, vel duo juga ejusdem montis communis. Tertio, collis thuris est cœnaculum in monte Sion, ubi Christus resurgens apostolis et B. Virgini apparuit; dicitur *thuris*, id est resurrectionis: rursum *thuris*, id est orationis, quia in eo orantes et ardentia ad Deum suspiria emittentes apostoli receperunt Spiritum Sanctum in Pentecosta.

Mystice Theodoretus: Myrrhæ, id est passio et mors Christi, vocatur *mons*; thus vero, id est divinitas, vocatur *collis*, quia magis excelsum et admirabile hominibus videtur Deum pati et mori, quam Deum existere.

Tropologicæ, ardua et excelsa est via ad *montem myrrhæ*, id est mortificationis et martyrii; inde vero facilis est ascensus ad *collem thuris*, id est orationis, devotionis et contemplationis; et analogice ad collem thuris, id est ad celum, ubi

beati perpetuo thui gratiarum actionis et jubilantionis offerunt Deo. Martyr enim uno passu tantum distat a caelo, mox enim ut anima e corpore excessit, rapitur in caelum; unde illud S. Augustini: « Injuriam fecit martyri, qui orat pro martyre. » Facillimum ergo est martyri ire ad caelum, sed difficile ire ad martyrium: ut igitur Deus patientem et martyrem animaret ad genose concendendum montem *myrrhae*, apposuit ei collem hunc thuris felicissimum, et ascensu facillimum.

Quocirca illustris illa apud Anglos nostro aevi fidei heroina, Margareta Middleton, ad atrox supplicium damnata, quod sacerdotes catholicos hospitii suscepisset, et eos prodere nollet, ad supplicii locum latissimo vultu processit dicens: « Tam brevis est via, quae ad caelum ducit, tam hoc quam alio genere mortis; post paucas horas caelum et solium pedibus calcabo, et ex alto empyrei fontium exile hoc terre punctum, omniaque terrena felix et beata despiciam. » Quare in terram supina reclinata, dorso supposita petra ingenti, et quidem acutissima, corpori autem injecta tabula omnia post se nulle librarum, sentis pressa et oppressa, armata caelestis patientia et constantia, gloriosa pro Christo morte occubuit, et ex monte *myrrhae* ad collem thuris, ut sperandum est, evolavit. Illius certamen ad vivum representatur in *Theatro haereticæ crudelitatis*, pag. 77:

Illam ergo injecti non turbare molares;
Quia, ait, his totis membris impoente montes,
Spiritus tanquam transcendet ad astra ruina.

Simili modo generosa illa apud Japonos virago, nomine Susanna, quae pro fide infrepide Nangasacki occubuit anno 1626 (quo anno pariter die 20 Julii, P. Francisus Pacieus provincialis Japoniae cum duobus Patribus et sex Fratibus e Societate Jesu, pro fide gloriosum lenti ignis agnem ibidem, eadem consideratione brevis poenae et aeternis praemis se suosque obarmans, obivit), se, maritum et socios perpetim ad constantiam in supplicis quibuslibet animabat hae voce: « Stemus, o socii, in tormentis omnibus pro fide Christi magnanimi, quia brevem vitam et poenam, aeterna et immensa excipiet gloria paradisi. » Quocirca et durum longumque carcerem, et horrendum apud Japonos nuditatis publicae opprobrium at inedia, frigoraque, et equuleum, et cruceam limam suam, quam filioe sibi *sexages* triennis, et minas stupri, et servitutem, vinculaque sex mensium qualia sunt mancipiorum, ac denique gladium, mortemque pro Christo fortiter sustinuit, ac Deo gratias agendo et jubilando superavit, uti astantur hitor Japonice hoc anno Romae typis excusse. Digna sane, quae cum praecis Susanna, Lucis, Cecilliae, Agathis, Catharinis comparetur, utpote quae viros complures ad martyrium verbi ignis accendit, ac exemplo suo, dirissima

tolerando plusquam virili fortitudine, praevit.

Tanti dux femina facti,

oculus deus et gloriam omnia ventura Japonie secula celebrabant.

VERS. 7. TOTA PULCHRA ES, AMICA MEA, ET MACULA NON EST IN TE.

Ex pulchritudine singularum partium, puta membrorum sponse hactenus recensitorum, concludit pulchritudinem totius corporis. Verba haec quoad primum hemistichium *audivimus*, cap. 3, vers. 15, ubi ea explicui. Hic tantum additur: « Et macula non est in te. » Hebraeus *כִּימָן מִמֶּנּוּ*, non tantum maculam coloris, sive nevum, sed et quodlibet vitium, ut vertit Arabicus, sive quemlibet defectum et deformitatem significat, ut ostendi *Levit. XXI, 22*. Sic sensus est, *g. d.* Tota pulchra es, o sponsa, (et, id est *quonia* in te nulla est deformitas sed omnia candida) et formosa.

PRIMUM SENSUS

ADEQUATUS,

De Christo et Ecclesia.

Tota Ecclesia pulchra est: primo, pulchritudine legis evangelicae, quam proficitur: haec enim lex est pulcherrima omnium quae unquam fuerunt in orbe; in eaque nulla est macula, nullusque defectus, imo in ea traduntur multa consilia evangelica, quae summam sanctitatem et perfectionem continent, ut patet, *Math. v et seq.*

Secundo, pulchra est pulchritudine cognitionis Dei, verae fidei, cultus et religionis, quia colit Deum non ritu externo in holocaustis bestiarum, uti Synagoga Judaeorum, sed in spiritu et veritate, *Jean. iv, 24*; unde sacrificium habet nobilissimum, puta Eucharistiam in qua quotidie Deo Patri Christum crucifixum, ejus unigenitum inervente immolat et offert.

Tertio, pulchra est, quia pulchras habet caeremonias, ritus, ornatus templorum, organa, concentus, etc., ac praesertim pulchra sacramenta, inter quae baptismus animam ab omni culpa purgat, ut nitidissimam efficiat; unde Oplatus *Milevitanus*, lib. V: « Baptismus, inquit, virtutum est vita, criminum mors, nativitas immortalis, caelestis regni comparatio, innocentiae portus, peccatorum naufragium. »

Quarto, proprie et subjective, Ecclesia tota pulchra est per gratiam, et justitiam inherens enim fidelibus justis et sanctis, qui roli potissima et perfectissima Ecclesiae membra sunt, ideoque hic sponsae nomine censentur, ut dixi, *Canon. XVII*: in his enim nulla est macula gravioris culpe sive peccati mortiferi, quod solum sponsam deformem, id est Deo ingratam et exosam reddit. Esto enim nemo immunis sit a culpa veniali, haec tamen levior est, nec macula hoc loco nomine censetur: ab hac tamen quoque immunis erit in altera

vita per amorem, gloriam et visionem beatificam; unde Beda, *Nysseus*, s. Augustinus, I *Retract.* cap. XIX, S. Hieronymus, lib. III *contra Pelag.*, et alii *totam pulchra es*, attribuunt Ecclesiae in caelis triumphanti; militanti tamen eo sensu quo dixi. Idem eidem assignat *Cassiodorus*, S. Gregorius, Beda, Philo, Anselmus et alii.

Denique Ecclesia tota pulchra est, quia in singulis sui partibus et gradibus speciosa et sancta est, puta in religiosis, qui quasi capilli ejus sunt; in doctoribus, qui quasi dentes ejus sunt; in predicatoribus et martyribus, qui ejus labia coccinea sunt; in virginibus, qui ejus genae sunt; in pontificibus, qui ejus collum; in sacerdotibus et diaconis, qui ejus sunt ubera; ac consequenter in laicis, qui his lactantur, uti superius dixi: ita Justus *Orgelitanus*. Hoc est quod huc alludens Apostolus ait: « Christus dilexit Ecclesiam, et seipsum tradidit pro ea, ut illam sanctificaret, mundans eam lavacro aquae in verbo vitae, ut exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam, neque rugam, aut aliquid hujusmodi, sed ut sit sancta et immaculata, » *Ephes. v, 25*. Vide ibi dicta.

Huc facit versio Chaldaei, et in tempore, quo populus domus Israel factum voluntatem Dominatoris sperat, laudat eos in caelis excelsis, et sic dicit: *Tota pulchra es, congregatio Israel, et macula non est in te*. Pulchritudo enim Ecclesiae in eo consistit, ut se Dei legi et voluntati conformet, haec enim est justissima et sanctissima, ideoque pulcherrima.

SECUNDUS SENSUS

PARTIALIS,

De Christo et anima sancta.

Anima sancta tota pulchra est per cycladem gratiae, charitatis omniumque virtutum, quam Deus ipsi infundit, ut eam ornet et speciosam efficiat; unde illa hoc gratiae decore exultans ait, *Isai. LXI, 10*: « Gaudens gaudebo in Domino, et exultabit anima mea in Deo meo: quia induit me vestimentis salutis: et indumento justitiae circumdedit me, quasi sponsum decoratum corona, et quasi sponsam ornatum monilibus suis: » gratia enim est summus ornatus animae; quia eam efficit Dei amicum, filiam, sponsam, haeridem imo divinae consortem naturae, ut ait S. Petrus, II *Epist. I, 4*. Causam dat Theodoretus: « Immaculata, ait, et pulchra evasit sponsa, quia propinqua sponsi effecta est, atque ita omnes splendoris suscepit, et lucida ex ipsa luce reddita est. » Audi S. Gregorium, qui sibi obijciens: Nulla anima immunis est a peccato veniali; quomodo ergo tota est pulchra? respondit: « Dum sancta anima a peccatis quotidianis se per penitentiam mundat, dum quotidie peccata minuta lacrymis abluit, et a majoribus se observat, quamvis frequentius peccet, per assiduum tamen poenitentiam

munditiam suam assidue servat; hinc enim alibi praecipitur *Eccles. cap. ix, 8*: *Omni tempore erit vestimenta tua candida*. Et illud, *Rom. cap. i, 17*: *Justus autem ex fide vivit*: quamvis enim mox ut peccat, a justitia deviet, tamen dum semper credit in eum qui justificat impium, et assidue sub ejus fide peccata sua deflet, per assiduas ablutiones justitiam suam retinet. » Porro S. Ambrosius, lib. I *De Virginibus*, iis specialiter adaptans: « Pulchritudinem, inquit, quis potest majorem existimare decore ejus quae amatur a rege, probatur a iudice, dedicatur Domino, consecratur Deo? semper sponsa, semper inupta, ut nec amor finem habeat, nec dampnum pudor. Haec profecto vera pulchritudo est, cui nihil deest, quae sola meretur audire a Domino: Tota es formosa, proxima mea, et reprehensio non est in te. »

Denique tres Anonymi apud Theodoretum: « Tota pulchra es, quia pulchra es, inquit, mente, et anima, et carne: et quidem carne, quippe quae repurgata sis a vi et efficacia perturbationum, et ornata virtutum moribus; anima vero, ut quae liberala sis omni concupiscentiae vitio, et sermonibus vel rationibus decorata preceptorum; mente vero, ut quae vilibus cogitationibus liberata, et splendenti in Spiritu Sancto per gratiam deificatione refuges. Ac ob id macula non est in te, quae propter perfectionem proxima mihi effecta sis. »

TERTIUS SENSUS

PRINCIPALIS,

De Christo et B. Virgine.

Beata Virgo tota pulchra est, imo omnium non tantum hominum, sed et angelorum pulcherrima, et nulla in ea est macula culpa: vel poenae, sive originalis, sive mortalis, sive etiam venialis, ut tota sentit et consentit Ecclesia, teste Concilio Tridentino, sess. VI, canon. 22. Unde S. Augustinus, *De Natura et gratia*, cap. XXXVI, cum omnes homines, etiam justos peccato veniali subjacere dixisset, subdit: « Excepta S. Virgine Maria, de qua propter honorem Domini nullam prolixam, cum de peccatis agitur, habere volo questionem: inde enim scimus quod ei plus gratiae collatum fuerit ad vincendum omni ex parte peccatum, quae concipere ac parere meruit cum, quem constat nullum habuisse peccatum. »

Unde haec verba Cantici: « Tota pulchra es, et macula non est in te. » B. Virgini soli appropriant Rupertus, Psellus, Hugo uterque, scilicet Cardinalis et de S. Victore, S. Thomas, Galatinus, et S. Ildelfonsus, *De Laudibus B. Virginis*.

VERS. 8. VENI DE LIBANO, SPONSA MEA, VENI DE LIBANO, VENI: CORONABERIS DE CAFFITE ANANA, DE VERTICE SANIR ET HERMON, DE CUBILIBUS LEONUM, DE BONTIENS BARBORUM.

Hebraeus *וְיָנִי לְיָנִי*, id est *meum a Libano, sponsa*,

charitatem, ubi variis tentationibus, quae leonum et pardorum nomine significantur, exercita fueris. Denique Noster Sanchez *in principio fidei* explicat de B. Virgine, q. d. B. Virgo ab initio conceptionis suum fuit fidelis, sancta et immaculata, ideoque concepta sine peccato originali, utpote evocante illam ad se Christo; unde Hebraea habent, *secum de Libano venies*.

SECUNDUS SENSUS

PARTIALIS,

De Christo et anima sancta.

Hæc omnia quæ dicta sunt de Ecclesia, adapta animæ, commutato nomine; primo ergo, hæc attribui possunt anime, quæ ex stata peccati vitis, quibus bestialiter servit, a Christo evocatur ad penitentiam, virtutes et gratiam, ut jam non serviat concupiscentiæ, sed charitati: nam, ut ait S. Joannes, I Epist. cap. II, 16: « Omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est, et concupiscentia oculorum, et superbia vitæ. » Concupiscentiam carnis notat *Amara*, id est *nutrix*, nutrit enim carnem concupiscentia gula; concupiscentiam oculorum, id est avaritiam notat *Sanir*, id est *iteratio novalis*, avaritia enim novis agris et opibus aggregandis inhiat; superbiæ vitæ notat *Hermon*, id est *destructio et anathema*, superbia enim omne bonum destruit. Ex his ergo viliorum montibus evocatur anima peccatrix et penitens ad contrarias valles abstinentiæ, paupertatis et humilitatis. Aliter hæc nomina *Amara*, *Hermon*, et *Sanir* interpretatur et adaptat Richardus de S. Victore et alii, sed minus vere et congrue ad etymon hebræum.

Secundo, hæc attribui possunt anime sanctæ, quæ a Christo ad majorem sanctitatem et perfectionem, ac presertim ad tria vota vitæ religiose evocatur: hinc enim ex *Amara*, id est gula et luxuria evocatur ad castitatem; ex *Sanir*, id est avaritia, ad studium paupertatis; ex *Hermon*, id est superbia, ad humilem obedientiam. Hinc ter repetitur *veni*: primo, ut significetur ardens desiderium Christi, quo optat ut anima se vocantem sequatur, ideoque eam *ter*, id est plene et perfecte vocat; secundo, ut significetur ingentia bona presentia et futura, ad quæ evocatur; tertio, ut significetur illam evocari ad servendum sanctissimæ Trinitati per tria vota, et per tres virtutes theologicas, *Præm*, spem et charitatem, ait S. Gregorius; quarto, ut significetur ei assidue lactandum esse cum mundo, carne et diabolo; n undum enim significat *Sanir*, id est *mutatio loci* vel *novitas*: in mundo enim est perpetua mutatio, et successio dignitatum et opum, hæc in continuo ab uno, vel per mortem, vel per rem aliquam auferuntur, et alteri conferuntur: quæ in mundo assidue gyratur rota fortuna, ut his in altum ascendentibus, alii deorsum descendant et cadant. Carpentem significat *Amara*, id est

nutrix, ut jam dixi: diabolus representat Hermon, id est *destructio et anathema*, quia diabolus destruit bona omnia, ideoque quasi anathema æternæ maledictioni et gehennæ addicitur.

Addit Cassiodorus et Beda trium *veni*, trium anime denotare profectum, scilicet in cogitatione, locutione et operatione; S. Gregorius vero: *Primum anime profectus*, inquit, est virtutum progressus; *secundus fit per egressum et corpore*; *tertius per resurrectionem carnis*: porro anima sancta coronatur corona virtutum in hæc vita, et corona gloriæ in futura; hæc deinde ex *Hermon fit Herem* vel *Cheren*, id est *mors et consecratio*, quia moritur sibi, ut vivat Deo, ac velut anathema totam se consecrat Deo, eique se facit holocaustum. Hæc enim anima paulo ante vocata est *tota pulchra*, atque evocata fuit in *montem myrræ*, consepulta Christo per baptismum; ascendit quoque in *collem thuris*, per resurrectionem a peccatis particeps effecta divinitatis, quæ per *thus* significatur. Hæc autem ulterius evocatur, ut transeat a principio fidei, ut habent Septuaginta, ad ejus consummationem, et progressum per opera charitatis et virtutum: ita *Nysenus*, et S. Ambrosius, in *De Isaac*, cap. v, quem audi: « Egredere, inquit, de corpore et totam te exire: non potes enim mihi adesse, nisi ante peregrineris a corpore, quoniam qui in carne sunt, peregrinantur a Dei regno. Ades, inquit, ades: bene repetitur, quia sive præsens sive absens adesse, et placere Domino Deo tu debes. Adesto præsens, adesto absens, etsi adhuc in corpore es: mihi enim omnes præsentem sunt, quorum fides mecum est. » Deinde pulchre id ipsum per antitheses explicat: « Adest mihi, qui exiit de sæculo; adest mihi, qui me cogitat, me inquitur, de me sperat, cui ego portio sum: adest mihi, qui abfuerit sibi; adest mihi, qui se negaverit sibi. Ille mecum est, qui intra se non est: quoniam qui in carne est, non est in spiritu: ita mecum est, qui ex seipso creditur. Illo iuxta me, qui extra se fuerit: ille mihi integer, qui propter me perdidit animam suam. El ideo ades, sponsa, transibis, et pertransibis a principio fidei. Transiit et pertransiit cæteros, quæ ad Christum pervenit: transiit fidelis merito et operum charitate, quæ lucet sicut *Sanir* et *Hermon*, hoc est, *via eterna* transit devictis tentationibus sæculi, et superatis nequitiis spiritualibus, legitimi pelenis coronam caritatis, et ideo meruit Christum iudicante laudari.

Tropologicè per *leones* S. Gregorius accipit demones, Beda vero superbos et potentes, uti sunt, reges et principes infideles; per *pardos* manulosos accipit hypocritas, fraudulentos et dolosos, quales sunt heretici, ait Philo Carpathius. Porro demones et tyranni infideles dominantur gentibus hujus quedam capita, vel quidam vertices recte dicuntur *nocturnæ aves*, et *dentes vigiliarum*, et vere *anathematizati* diaboli a Deo separati, qui cum sit princeps tenebrarum, et tan-

tilibus etiam vitæ sectantur, quasi in vario corio coloris dissimilitudine dividuntur. Sed de *cubilibus leonum* et de *montibus pardorum* Ecclesia coronatur, quia dum per ejus predicationem, et crudeliter ad pietatem, et hypocrite ad vitæ humilis unitatem convertuntur, pro his omnibus premium percipiat quod meretur.

Anagogice significatur hic evocatio animæ sanctæ et periculis, tentationibus et erumnis hujus vitæ propter ejus patientiam et victoriam, ad cælestem coronam et gloriam: ita Cassiodorus, Beda, Anselmus, et S. Augustinus in *Psalm. LXVII*; unde S. Ambrosius, lib. *De Virginitate*, III, post medium, his adaptans: « Primitias, inquit, vigiliarum tuarum Christo dicito: primitias actuum tuorum Christo immola. Audisti, quia vocavit te dicens: *Veni a Libano*: transibis et pertransibis a principio fidei; transibis in sæculum creaturae, pertransibis ad Christum triumphatura de sæculo. Audisti, quia te a leonum et pardorum, id est spiritualium nequiarum incursionibus separavit. »

Similia habet S. Hieronymus, lib. *I Contra Jovin.*; unde Joannes Carmelita *in coronaberis de capite Amara*, etc., sic exponit, q. d. Coronam de persecutione recipies, dum in Libano vives, montium, ubi fere habitant, adversos patieris incurtus: mox quippe amoris persecutionum montes opponi deunt, ut tanta sit laboris probatio: hæc mensura, quanta est tui erga me amoris magnitudo.

TERTIUS SENSUS

PRINCIPALIS,

De Christo et B. Virgine.

Primo, B. Virgo evocata est ex Libano, Amara, Hermon et Sanir, cum ex Judæa, et hoc mundo evocata est ad Christum in cælum, ibique coronata regina cæli et terre cum triplici aureola scilicet eminentis virginitatis, doctoratus et martyrii: fuit enim ipsa primiceria virginum, doctorum et martyrum. Unde secundo, illorum corona est corona B. Virginis, quia ejus invocatione, orationibus et meritibus impetrata: ita Rupertus, qui novè, ideoque non satis congrue interpretans nomina hebræa montium, sic ait: « *Veni de Libano, sponsa mea, veni de Libano, veni, coronaberis*. Unde coronaberis: de capite Amara, quod interpretatur *nocturna avis*; de vertice Sanir, quod interpretatur *deus vigiliarum*, et Hermon, quod interpretatur *anathema*. Venies de Libano, quod interpretatur *canaliculus*, id est migrabis de corpore isto, corpore candido, corpore virgineo, et coronaberis de omnibus his, id est de corpore vel membris illius qui nominibus istis recte denotatur, de regnis mundi hujus; regna namque mundi hujus quedam capita, vel quidam vertices recte dicuntur *nocturnæ aves*, et *dentes vigiliarum*, et vere *anathematizati* diaboli a Deo separati, qui cum sit princeps tenebrarum, et tan-

quam leo rugiens circumat querens quem devoret, I Petr. v, 8, recte et *nocturna avis* et *dens* dicitur *vigilantium*. »

Denique per *leones* et *pardos* intelligens reges Babiloniorum, Persarum, Medorum et Græcorum, eosdem sic coronat B. Virginis impliciti; reges hi « credant in me (Christum) fructua ventris tui, et eorum credentium salus corona tua erit. Ita coronaberis, ut et in cælis regina scætorum, et in terris regina sis regnorum. Ubicumque enim predicatum fuerit illud de dilecto dilectum, *Psalm. VIII, 6*: *Minuisti eum paulo minus ab angelis, gloria et honore coronasti eum: et constitisti eum super opera manuum tuarum*, predicabitur et de te, quod sis, o dilecta, et mater hujus coronati; ac proinde regina cælorum, totum jure possidens filii regnum; atque hoc intulit reges atque imperatores coronis suis te coronabunt, palatia sua nomini tuo sacrabunt, honori tuo dedicabunt, ut desinant esse, quod fuerant *montes pardorum, cubilia leonum*. »

Hinc S. Epiphanius, *hæresi 78*, lib. III, beatam Virginem vocat *leoneam*, quæ est regina animalium omnium: quia ipsa peperit Christum quasi *leoneum novum*, per quem omnes leones terrestres perierunt, imo ex leonibus annos effudit. Adhuc B. Virginem unum tantum editissimum filium, sicut liliæ unum, vultu cadulum, et serena tantum parit; leonem enim non contingit secundus partus. Causa est, inquit, quod leonem cadulum utero gessit per 20 menses, quibus cadulus adolescit ac perficitur dentibus, unguitibusque, quibus matricem divellit et incidit: quare matrem in partu simul cum cadulo matricem excernere assertit, ideoque non posse illam amplius factum utero concipere, cum conceptionis locum et sedem, puta matricem amplius non habeat. Hæc Epiphanius, sed hoc falsum esse docent physici et experientia, quæ docet leonem pluries et sæpius parere. Vide dicta, *Ezechiel. XIX, 2*.

VERS. 9. VULNERASTI COR MEUM, SOROR MEA SPONSA, VULNERASTI COR MEUM IN UNO OCCULORUM TUORUM, ET IN UNO CRINE COLLI TUI.

Sponsus, inquit Theodoritus, evocata ad se a Libano sponsa, cum eum ejusque decorem laudasset intulit, captum se dicit ejus amore, et vulneratum ejus oculo et crine.

VULNERASTI COR MEUM, SOROR MEA SPONSA, VULNERASTI COR MEUM. — Pro *vulnerasti* hebræe est *לכרתי* *libbantini*, quod deducitur a *לבל* *lebal*, id est *cor*; unde Septuaginta verunt *εξερδασα*; *ερα*, id est *exerdisti* nos, hoc est, ut Valabius, *abstulisti mihi cor*; R. David, *transfascisti mihi cor*; Complutenses, *stupescisti me*; Arabibus, *inflammasi corda nostra*; alii, *incurdisti me*, id est in corde me doloris, cordis autem vulnus est summi doloris et mortiferum: sic amor facit, ut anima quasi moriatur in corpore amantis, et vivat in corpore amati. Aut *incurdisti me*, id est, ut ait Nysenus

cor meum mihi eripisti; et in corde tuo conclusisti et captivasti; S. Ambrosius in *Psalm.* cxviii, serm. 11, vertit; corde nos cepisti; Symmachus apud Theodoretum, *excitasti cor meum*; quinta editio et Syrus, *confidera me fecisti*; alii, *cor mihi indidisti*; cor, id est mentem, q. d. Ostendisti mihi quid intueri et amare deberem, scilicet non aliud quam te; aut potius, q. d. Cor tuum mihi inseruisti, ut illud in me operetur, atque ego omne id faciam, quod cor tuum desiderat.

IN UNO CRINE (id est, ut Symmachus per unam crinem) COLLI TUI, — crine non simplici, sed ex multis implicato, puta plexu et fune ex crinibus intorto; solebant enim Hebraei capillos in varias plicas, vel potius tricas colligare, ut fecit Samson, *Judic.* xvi, 43, atque uno alterove istis collum circumdare, itaque crines circa collum conloquere; hebraice enim est צָנַן unus, id est fune vel torque, unde Septuaginta, in uno *κότρυαν*, id est ornamento, vel torque colli tui: sic et Syrus et Arabicus; Aquila, in uno *serio* (pendente) e collo tuo; Symmachus, in uno *monitum colli tui*. Sic crinem pro vineolo et fune ex crinibus intorto sumit Plinius, lib. XVII, xxii: « Jugum, inquit, sit perlicia, aut arundine, aut crine, funiculo, » Quocirca Noster Alcazar in *Allusion. ad Apocalyp.* lib. III, per unam crinem colli accipit unam ex duabus circuitionibus torquis circa collum.

IN UNO OCCULO TUORUM. — Arabicus, propter ubertitudinem oculorum tuorum. « In uno, » quia una capite veida more nuptiali, non nisi unum unum ostendebat, utpote quem ad iter et iones ceteras nudare debebat. Idem facitabant regines solymitaneae etque ac arabicae, de quibus Tertullianus, lib. *De Veland. Virginitus*, sub nom: « Judicabant, inquit, nos arabicae feminae thnice, quae non caput, sed et faciem quoque ita totam tegunt, ut, uno oculo liberato, contentae sint dimidia frui luce potius quam totam faciem prostituere. »

Adde, quo fertur et aspiciet oculus unus, eo comitanter nature ductu fertur, aspicietque et alter. Oculus est sedes animi, in oculo enim relict cor, animus, affectus: quare oculus feminae pulchrae, amantis, et illic cor viri intuentis vulnerat, illudque ad se rapit: oculi enim radios vibrat et quasi sagittas amoris ejaulantur, uti de Helena scribit Theocritus, *Idyll.* 18.

Refert Jacobus de Vitriaco cardinali sanctimoniam quamdam pulchritudine oculorum ita vulnerasse cor principis, ut omni modo eam sibi tradi vellet: quare illam evulsos oculos ad principem misisse ac dixisse: « Ecce sagittae, quae cor tuum sauciantur. » Simile plane aliam virginem fecisse narrat Sophronius in *Prato spiriti.* cap. LX, ac simile prorsus de S. Lucia narrat Sabellicus, lib. IV *Exempl.* cap. viii. Idem et subinde magis faciunt crines flavi, comptique feminarum; crescit ergo gradatio ab oculis ad crines, quia crines flavi, fulvi, crocei, aurei et lucentes mire effulgunt,

itaque rapiunt oculos intantum; unde a poetis italics comparatur fulgur, et dicuntur fulgurare: quare Virgilius, II *Aeneid.*, crinem *flagrantem* nuncupat. Adde feminas decorem sumi ponere in capillis ornandis, polendis, foveandis, comendis; unde Comicus: « Dum comantur, dum poliuntur, annus est; » et Catullus: « Splendidas quatunt comas. » Insuper crines pulchre gyrantur et crispantur; per *crinem* ergo unum crispationem unam crinium intellige, quae pulchram caesariem efficit; unde Virgilius, XII *Aeneid.*: « Vibrati calido crines ferro, » id est crispati calamistro. Ad haec crines perungebant unguento odoratissimo, unde suavissimum efflabant odorem. Audi Horatium, V *Carm.*:

Sparsum odoratis humerum capillis.

Et Ovidius, *epist.* 21:

Non arabo noster rote capillus olei.

Et Tibullus, lib. III:

Spirabat tyrio myrthea rote coma.

Et Silius, lib. XI:

Crimen perfundit amomo.

Præterea femine adeo politæ crines pectunt, et ac discriminati discernunt et discriminant, ut pulcherrimi appareant, ut patet in sponis, quarum elegantia in crine polito et belle discriminato sporsioe consistit. Unde Festus: « Crines inquit, a *discretione* dicti sunt. » Denique crines collo intortos, aureo torque injecto, implebant et ornabant; nonnulli etiam crines ipsos inaurabant, aut fuce elegant fulgidos et radiantis efficiebant; unde Virgilius, IV *Aeneid.*:

Ca pharetra ex auro, crines nodantur in aurum.

Idem, lib. VIII:

Aurea caesaries ollis, atque aurea vestia.

Idem, lib. X:

Fusus cervix cui lactes crines
Accipit, et molli subnectit circulus auro.

Et Ovidius, XV *Metamorph.*:

Electro similes faciunt auroque capillos.

Et Claudianus, lib. III *De Raptu Proserpinae*:

Pulchrior auro
Caesaries, fulvoque nitet coma gratior auro.

Hiscæ ergo crinibus adeo elegantibus et fulgentibus sponsa vulnerabat cor sponsi.

PRIMUS SENSUS

ADEQUATUS,

De Christo et Ecclesia.

Christus sponsus ait: Vulnerasti

et co-
luntia. Ecclesia sponsa, per unum oculorum tuorum, quia scilicet uno totoque oculo, eoque columbino, id est pudico, modesto et simplici me aspiciet: me enim solum spirituali amore diligis, mihi soli placere satagis et in uno crine, id est torque crinato colli tui: hic torques est obedientia, qua collum ultra legi meae subiecis, uti dixi, cap. 1, vers. 10: hac enim velut torque cor meum ligas, fibique adstringis et alligas. Oculus ergo notat intentionem et amorem; crinis, sive torques, obedientiam: hinc enim duo, quasi duæ sagittae acutæ et ignita vulnerant cor Christi, ut illud amore saucium Ecclesiam tam sui amantem summe redamet; imo illum quasi exordant, id est cor illi auferunt, illudque sponsæ tradunt, ut illa ipsum flectat quo vult, illoque utatur ad libitum, imo ut illa ipso vivat, moveatur et opere-
retur, sicut S. Catharina Senensis pro corde suo petit et obtinuit cor Christi, ut illo vegetaretur, viveret et ageret quecumque agebat. Unde S. Paulus, *Galat.* ii, 20: « Vivo autem, inquit, jam non ego; vivit vero in me Christus, » puta cor Christi.

Porro oculus hic plura notat, prima, cognitionem et fidem, oculo enim res intuemur et cognoscimus, q. d. Unam, o Ecclesia, in me Christum Salvatorem tuum habes fidem, et cum S. Paulo jam aliud non nosti, quam Jesum et hunc crucifixum: quare cogis me, ut ego vicissim te unam intuear et aspiciam. Quocirca noster Alcazar in *Allusion. ad Apocalyp.* lib. III, totum hoc capitulum explicans de laudibus Ecclesie romane antiquæ, per unum oculum accipit fidem S. Petri, per unum crinem colli obedientiam S. Pauli, q. d. Totius victoriæ et gloriæ, quam de subactis leonibus et pardis, id est tyrannidis infidelibus, consecuta est Roma christiana, origo et causa fuit fides S. Petri et obedientia S. Pauli. Hinc multi per oculum intelligunt contemplationem, per crines cogitationem piam, quæ fovet contemplationem; aut per crines accipiunt actionem sanctam, quæ ex contemplatione sequitur.

Secundo, oculus notat spem, quod enim speramus, hoc oculo aspiciamus; unde quinta Editio vertit, *fidere me fecisti*, q. d. Quia tu, o Ecclesia, totum tuum oculum, id est totam fiduciam in me delixisti; hinc ego vicissim tui quasi sponsæ mihi charissimæ singulari curam habeo, te quoque ita curabo ac si nil aliud curarem.

Tertio, oculus notat amorem, nam quod amamus, hoc oculo fixo intuemur; unde illud: « Ubi oculus, ibi amor; ubi manus, ibi dolor. » Quod enim membrum manu retro contingimus, illo dolemus. Huc facit Chaldaeus, qui more suo judaicus hæc exponit de Synagoga Judæorum, quæ fuit typus Ecclesie christianorum: « Infixus est, inquit, in tabula cordis mei amor tuus, soror mea oculus Israel, quæ comparata est sponsæ, quæ est honesta. Infixa est in tabula cordis mei dilectio minimi filiorum tuorum, qui est justus,

VIII.

sicut unus de principibus concilii, et sicut unus ex regibus domus Iuda, super cujus collum posuit id est diadema regni. »

Denique Ecclesia dicitur soror Christi, quia ipse quoad carnem ex eodem patre Adamo, quo ipsa, progenitus est: ita S. Anselmus; unde S. Isidorus, lib. IX *Etymol.* cap. vi: « Soror, inquit, ex eodem semine dicta est, quod sola cum fratribus in sorte agnationis habeatur; » licet alii aliud sororis dent etymon. Audi problemata Gelliana apud Julium Scaligerum, num. 91: « Quam ob rem soror dicta? an quod *scorsim* a domo nascatur? an videtur soror quasi adscilicet sarcina, et non augere familiam? nam *scorsim* antiquis fuit *turgere*: ita quasi familie *tereb.* est. » Nonnius Marcellus, *De Proprietat. sern.* cap. 1, num. 238: « Soror, ait, dicitur quod quasi *scorsim* nascitur, separatim ab ea domo, in qua nascitur. » Hoc sororis etymon etiam congruit Ecclesie, nam ipsa, e domo et familia parentis sui Adæ peccato vitata sepepata, transit per baptismum in domum et familiam Christi. Denique S. Bernardus, vel quisquis est auctor libri *De Passionibus Domini*: « Solent, inquit, sponsæ nondum alligatæ conjugali vinculo, amari ardentius quam postea: tempore enim procedente, amor ipse componitur; sponsus ergo noster, ut magnitudinem insinuet sui amoris, qui tempore non decrevit, amorem suam sponsam appellat, eo quod illius amor semper novus sit; sororem eandem vocat, ad significandam puritatem et castitatem amoris istius sui, qui nihil carnale sapiat. » Denique Ecclesia Christi est soror castitatis, sponsa fecunditatis.

Symbolice, S. Gregorius, Cassiodorus, Beda, Anselmus et alii per unum oculum accipiunt unitatem doctorum, per unum crinem unitatem fidelium, quos velut membra doctores quasi collum Christo capiti conjungunt. « In uno oculorum, inquit S. Gregorius, et in uno crine colli sponsæ sponsus vulneratur, quia profecto usque ad mortem crucis afficitur, ut unitus predicatorum et plebis in Ecclesia confirmetur. »

Porro Nyssenius, qui censet hæc esse verba non sponsi, sed sociorum sponsi, puta angelorum, ac græcum ἐκκενθωσας ἡρᾶς, vertens, *cordis casti nos, vel cor nobis indidisti*, sic explicat, quasi dicant angeli: Tu, o Ecclesia, et anima sancta, cor, id est mentem et intellectum nobis indidisti; nam in te et ex te intelligimus et admiramur Deum erga te sapientiam et beneficentiam. Videmus enim Deum tibi indidisse unum mentis oculum, quo scilicet non aliud quam Deum, et verum hominum in omnibus tuis actibus intuearis et spectes, atque torquem colli, id est obedientiam, qua plane ejus jussis obedis, et plene ejus voluntati te alligas et conformas, perinde ac facimus nos angeli; sed nos puri sumus spiritus, tu vero carne constas et concupiscentia laboras.

Melius Philo Carpathius ex Septuaginta *Varicus*,

8

vulnerasti cor nostrum, per nostrum censet significari tres personas SS. Trinitatis, quæ amore hominum commota decesserunt, ut Filius pro eorum salute incarnaretur.

SECUNDUS SENSUS

PARTIALIS,

De Christo et anima sancta.

Jam dicta de Ecclesia applica anime sanctæ; ac imprimis per oculum intelligi maxime ad litteram significat intentionem casti amoris, qua anima sancta uni Christo quasi sponso, quem deamat, in omnibus summe placere intendit et contendit; per crinem vero vel torquem crinitum significari obedientiam, qua singulari Dei legibus et inspirationibus, ac prelatorum suorum (hos enim collum denotat) obedire satagit. Sicut enim torques crinitus ex multis crinibus interquetur, sic plena obedientia ex omnium legum et inspirationum prompta executione perficitur. Tam enim intentio amoris, quam obedientia, vulnerat mentem Christi, illamque rapit, ut animam sui tam amantem mire redamat. Unde Joannes Carmelita sic explicat: «Vulnerasti cor meum in uno oculo meo. » id est, fide tua per dilectionem operante, velut sagitta quadam sauciasti me. «Et in uno crine colli tui, » id est obedientia tua, quæ est crinis seu torques collum tuum ligans ad obtinendum, sauciasti me, qui non ego calens, seu vinculis ferreis ad te trahendam; uno enim ex crine suavissime quo placet duco te. His adde:

Primo, per oculum notari contemplationem celestium vitamque contemplativam, per torquem colli actionem, vitamque activam, ac virtutes illas quæ in actione consistunt, uti sunt beneficentia, justitia, patientia, etc. quæ nos proximis uniant, et quasi crines colligant: ita Theodoretus et tres Anonymi apud ipsum. Huc accedit Richardus de S. Victore, qui per oculum accipit curam salutis propriæ, qua anima sese unit Deo; per crinem colli curam salutis aliene, qua sicut oculum membra jungit capiti, sic anima curans aliorum salutem, illos seu membra Christo capiti jungere satagit; ipsa ergo est instar colli.

Secundo, Aponius per unum oculum accipit cor mundum, quo Deus videtur; per unum crinem vel torquem crinitum, fideles uno charitatis vinculo implexos et constrictos, qui per eleemosynam sua in pauperes distribuunt.

Tertio, oculus unus est dexter, qui intendit rebus spiritualibus et æternis; oculus alter est sinister, qui intendit rebus temporalibus et caducis. Unde Naas, rex Ammonitarum, volens Hebræis ertere oculum dextrum, ut ad bellum eos faceret ineptos et cæcos (sinistrum enim oculum tangebant clypeo), significat diabolum, qui menti impie studet studere reum celestium, ut ipsa

tota oculo quasi sinistro intendat terrenis, I Reg. xi, 2: ita Justus Orgelitanus, et S. Ambrosius in Psalm. cxviii, serm. 44.

Quarto, S. Hieronymus, lib. I Contra Jovin., per oculum dextrum accipit studium virginitalis, per sinistrum conjugium et studium prolum, sicut enim oculus dexter præstat sinistro, sic virginitalis conjugio. «Non repudio nuptias, inquit; habes et sinistrum oculum, quem tibi dedi propter imbecillitatem eorum, qui recta videre non possunt; sed magis mihi dexter virginitalis oculus placet, qui si cæcatus fuerit, omne corpus in tenebris est. Ac ne putarem Christum sponsam amorem carnis et nuptias significare corporales, illico excludit hunc sensum, et ait Cant. iv, 9: Vulnerasti cor meum, soror mea sponsa; ubi per sororis nomen suspicio omnis fœdi amoris excluditur.

Porro vulnus, quo virgo et anima sancta uni Christo intendens, ideoque prius a Christo vulnerata vulnerat vicissim cor Christi, est vulnus charitatis, quod non nisi amando curatur, quia amando magis sauciatur et crescit, optat enim amans vulnus amoris augeri, qui hoc vulnere vegetatur et vivit; quo igitur Christus videt se magis ab anima amari et amore vulnerari, eo magis illam amat, eo magis hoc vulnere amoris deliciatur et gaudet: vulnus enim hoc non est corporale, quod corpus lædat, sed spirituale, quod animam amore penetret, et penetrando in amore corroboret, ideoque animam vicissim vehementius amore vulneret: sicut enim sol radios vibrat in speculum, qui in eo collecti unum quasi radium densatum lucidissimum efficiunt, atque a speculo repercussus in solem ipsum retorquentur, eumque quasi vulnerant, sed sola luce non sanguine: sic pariter Christus sol justitiam amoris sui radios vibrans in animam, que illos colligit, et per unam intentionem amoris, velut radium lucidissimum in Christum reflectit, Christus ipse eodem quasi vulneratur, sed vulnere lucis, non sanguinis, quia sagitta spiritualis amoris transigitur, ut ardentius quam ante animam ita amantem redamat: quare vulnus hoc spirituale fundit non cruorem, sed amorem.

Rursum S. Gregorius et Justus Orgelitanus a vulnerasti referunt ad vulnera, quæ Christus in passione pro nobis excepit, quasi dicat Christus: Tui amor, o anima, me in cruce vulneravit: nam ut te sanctificarem, mihi que amore conjungerem, ego clavorum et flagellorum vulnera suscepimus. Vulnus enim amoris, quod Christus gerebat in anima, impulit eum ad expedienda tot tantaque vulnera in corpore; unde S. Bernardus, vel quisquis est auctor libri De Passione Domini: «Per carnale vulnus, inquit, quod Christus in cruce excepit in latere, vulnus spirituale ostenditur, et hoc forsasse significatur dum hic dicitur vulnerasti. Spiritus enim vulneris ipsa soror et sponsa causa est, ac si sponsus aperte diceret: Quia zelo amoris tui vulnerasti me, lancea quoque

milis vulneratus sum: quis enim cor suum pilo vulnerari permitteret, nisi prius amoris illius vulnus percipisset?

Denique quod Vatablus et alii pro vulnerasti cor meum verum, abstulisti mihi cor, id est mentem, significat summum amoris gradum, qui teste etiam Platone est amentia: sicut enim amor mundanus nimis amans facit amentes, ut insanire videantur, sic et amor spiritualis: juvenis enim amore amasia, mercator amore pecuniarum, ambitiosus amore gloriæ captus, illi totum cor et mentem tradit, ut non nisi de ea valeat cogitare: quare sui honoris obliviscitur, omnemque perdit pudorem, nec quidquam eum retinere, aut prohibere potest, non labor, non vexatio, non periculum, non mors, non amicum consilium, nec timor Dei vel gehennæ, sed omnia hæc illi sunt quasi fabula; sive dormiat, de ea somniat; sive vigilet, de nulla alia re loquitur vel auscultat, adeo ut omnem perdat rationem et sensum, fiatque quasi fatuus, ebrius et insanus: nam «amore et sapere vix diis concessum est, » ait ille. Sic Christus, amore divino hominum captus, exinanivit semetipsum, cum e celo et solio Deitatis descendit in terram, factus homo, nec puduit eum inter homines pauperem vilemque agere vitam, imo pro eorum salute ut latro cruciari, crucifigi et mori: quare nullos timuit contemptus, nullas subterfugit injurias, nulla probra, nulla verbera, nec moriem crucis, adeoque a Judæis estimatus est sceleratus, a gentibus stultus; unde illud: «Triumphat de Deo amor.»

Christum secuti sunt christiani in amore perfecti, uti Apostoli, de quibus ait Paulus, I Corinth. iv, 10: «Nos stulti propter Christum, vos autem prudentes in Christo: vos nobiles, nos autem ignobiles; tanquam purgamenta hujus mundi facti sumus, omnium perpessima usque adhuc; » lege cætera que ipse scribit; hinc apostoli exsultabant in verberibus, gloriabantur in tribulationibus, triumphabant in persecutionibus. Unde illud, II Corinth. v, 13: «Sive mente excedimus, » græco ὑπερβαίνω, alii vertunt, sive insanimus, «Deo: sive sobrii sumus, vobis; » et Agrippa ad Panium ait, Act. xxvi, 24: «Insanis, Paule, multe te litteræ ad insaniam convertunt.» Insanire enim Agrippæ regi videbatur Paulus, qui zelo in ipso tribunali ipsi perstare volebat fidem in Christum, ob quam ille ibidem vinculus erat, et reus capitis agebatur.

Talis quoque præ aliis fuit S. Franciscus, qui se favellum mundi vocabat, ac ut talem in dictis et factis ostentabat: vera enim Dei sapientia est, sapere Deo et stultescere mundo. Quocirca Gerson, tract. De Munde contemplationis, cap. xix, 20, pulchre docet ideam perfecti amoris esse amatorum mundi, ac quam amorem suum examinare debebat vir spiritualis, ut videret quantum a perfectione amoris Dei distet, adeoque eum qui vult esse perfectus in amore Dei, imitari debere actus

amatorum mundi, ut sicut hi ardua æque ac stulla faciunt pro mundo, sic ipse similia faciat pro Deo et Christo; sed illi ex vicio, hic ex virtute. Ubi enim est amor, ibi non est pudor nec timor, amor enim «foras mittit timorem, » ut ait S. Joannes, I Epist. iv, 18. Exemplum litterale est in S. Magdalena, quæ penitens et amore Christi saucia, sine pudore irruit in domum Simonis pharisæi, ibique coram convivis prosternens sese ad pedes Jesu, ipsum vulneravit non uno, sed utroque oculorum suorum, cum ex his copiosus amoris lacrymas profundens, his pedes Jesus lavit; et in crine non uno, sed omnibus colli sui, cum capillis suis eos detergit; unde ab eo meruit audire: «Membrum tui peccata nulla, quoniam dilexisti multum, » Luc. vii, 47. Abstulerit ergo ipse cor Jesu, et Jesus abstulerit cor ejus, quia cor Jesu vivibat in Magdalena, et cor Magdalene vivobat in Jesu, uti pulchre et pathetice describit Origenes, homil. De S. Magdalena, ubi inter alia dicit: «Oblita erat timere, oblita erat gaudere, oblita erat suspicari, oblita erat denique omnia præter illum, quem diligebat super omnia, et quod mirabile est, sic erat oblita, ut etiam ipsum non cognosceret, » cum specie hortulani post resurrectionem primo illi apparuit. Causam infœcis subdit dicens: «Denique Joseph posuit in monumento corpus tuum, Maria sepelivit ibi pariter spiritum suum, et ita indissolubiler junxit, et quodammodo univit eum cum corpore tuo, ut facilis posset separare animam se vivificantem a vivificato corpore tuo, quam spiritum suum te diligentem a defuncto corpore tuo: spiritus enim Marie magis erat in corpore tuo, quam in corpore suo; eumque requirebat corpus tuum, pariter requirebat spiritum suum, et ubi perdidit spiritum tuum corpus, perdidit eum eo spiritum suum. Quid igitur mirum si sensum non habebat, quæ spiritum amiserat? quid mirum si te nesciebat, quæ non habebat spiritum quo scire debebat? reddere et itaque spiritum suum quem habet in se corpus tuum, et modo recuperabit sensum suum, et relinquet errorem suum.»

TERTIUS SENSUS

PRINCIPALIS,

De Christo et B. Virgine.

Rupertus per unum oculum accipit unitatem cogitationum et orationum, quas B. Virgo figebat in Deo, ac per unum crinem, uniformitatem humilitatis ejusdem; unde profertur exemplum Anne matris Samuelis, de qua dicitur I Reg. i, post orationem: «Vultus illius non sunt amplius in diversa mutati, » subdit: «Quid erat illa uniformitas vultuum non se amplius in diversa mutantium? nimirum identitas cogitationum, et valde intenta earundem perseverantia precum.» Ac deinde idipsum applicans B. Virgini: «Hoc est

Summa amoris gradus est amentia.

Exemplum Christi.

S. Franciscus.